

SÜNNETE GÖRE KADINLARIN TOPLU İBADETİ YA DA CEMAAT NAMAZI

Yrd. Doç. Dr. Tevhit BAKAN*

ÖZET

Bu makalede, Hz. Peygamber'in sünnetine ve onun koyduğu ölçülere göre kadınların toplu ibadeti; vakit namazlarını, Cuma ve Bayram namazlarını camide cemaatle kılmaları, mabedin manevi atmosferinden yararlanabilmelerinin meşru olup olmadığı araştırılacaktır. Ayrıca kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmaları, kadının kadınlara imam olması, kadının ev halkına imam olması, kadınların cenaze namazı kılmaları konuları da irdelenecektir. Bu konular işlenirken İslam bilginlerinin mevzu ile ilgili görüşlerine temas edilecek, sosyal şartların hadis seçim ve yorumuna etkisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemaatle namaz, Kadınların cemaatle namazı, Kadının imamlığı.

ABSTRACT

According to The Sunnah Women in Public Worship or Public Worship

In This Study, It has been studied women in public worship, to make Friday and Holiday prayers at the mosque with the congregation and they can benefit from the spiritual atmosphere of the temple. Moreover It have been dealt with legitimacy of making women among themselves to pray with the congregation, having imam of women to women and household, funeral prayer of women. These issues related to information processing views of Islam will also come into contact, and the effect of social conditions and interpretation of the hadith selection will be emphasized.

Key Words: Prayer in congregation, Congregation of women with a prayer, social change.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

İslâm dîni, birlik ve beraberliğe, kardeşlik ve dayanışmaya önem veren sosyal bir dindir. Bu nedenle beş vakit namazın cemaatle kılınmasını teşvik etmiş, Cuma ve bayram namazlarının ise mutlaka cemaatle kılınmasını şart koşturmuştur. Zira cemaatle namaz, insanların bir araya gelmelerine, birbirleriyle tanışmalarına, aralarında kardeşlik bağlarının oluşmasına vesile olur. Ayrıca camide yapılan sohbetler, cami cemaatinin dinî, ahlakî ve sosyal konularda aydınlanıp eğitilmesini de sağlar.

Bireysel yönden bakıldığında, namazı cemaat halinde kılmanın kişiye ruhsal açıdan bir haz ve manevî bir zevk verdiği bilinen bir husustur. Günlük hayatın karmaşası içerisinde savrulan insan, güzel bir ezan sesiyle kendine gelir; ilâhî davete icabet ederek, camide namazını kılar ve adeta kendisini yeniden doğmuş gibi hisseder. Sonuçta namazını cemaatle kılan insan, hem Hz. Peygamber'in sünnetini yerine getirmiş, hem cemaat sevabı almış, hem de psikolojik bakımdan rahatlamış olur. Bu bakımdan mazereti olmayan ve imkânı olan her müminin farz namazlarını cemaatle kılması, mabetlerin o manevî atmosferinden yararlanması hem görevi ve hem de hakkıdır.

Namazın cemaatle kılınabilmesi ve müminlerin pek çok yönden eğitilmeleri için Hz. Peygamber döneminden itibaren mescitler, camiler inşa edilmiştir. Mescitler, herkese açıktır. Orası Allah'ın evidir. Orada makam, mevki, zengin, fakir ayrımı yoktur. Orada herkesin tek kimliği vardır, o da Allah'ın kulu olmaktır. Orada kadın-erkek herkese yer vardır. Zira Hz. Peygamber, mescide gelmenin ve cemaatle namaz kılmanın kurallarını ashabına öğretmiş, bu kurallar çerçevesinde onun mescidine erkekler geldiği gibi kadınlar da gelmiş, Allah Resûlü'nün sohbetini dinlemiş, onun arkasında namazlarını kılmışlardır. Kadınların camilere gidip ibadet etmeleri dört halife döneminde de devam etmiştir. Gerçi Sahabe döneminde Hz. Aişe, mescide gelirken kıyafetine dikkat etmeyen, Hz. Peygamber'in belirlediği ölçülere uymayan bazı kadınları uyarmıştır. Fakat kendisi bu konuda herhangi bir yasak koymadığı gibi halifelerden de böyle bir yasak koymalarını istememiştir. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber ve sahabe döneminde kadınların camiye gelmeleri, orada ibadet yapmaları genel olarak meşru ve normal kabul edilmiş ve yadırganmamıştır.

Ne var ki, günümüzdeki uygulamada bunun aksini görüyoruz. Zira kadınlar camiye fazlaca rağbet ettiği zaman erkekler tarafından yadırgandıklarını, garip karşılandıklarını fark ediyoruz. Ramazanda, kandil gecelerinde camiye gelip o gecenin feyzinden, bereketinden istifade etmek isteyen kadınların karşılaştıkları

problemlere zaman zaman tanık oluyoruz. Evinin dışında olan kadın, camiye gidip namaz kılmak durumunda kaldığı zaman abdest alacak uygun bir yer bulamama problemiyle karşı karşıya kalması bir vakıdır. Zira cami ve müştemilatı inşa edilirken kadın cemaat pek dikkate alınmamıştır.

Bu günün müslümanları olarak Hz. Peygamber'in uygulamalarını referans almak, ona göre zihniyetimizi düzeltip, bu eksiklikleri gidermek durumundayız. Çünkü Müslümanlar için bu konudaki en önemli ölçü, Allah'ın Kitabı ve Peygamber'inin sünnetidir. Yaşadığımız dini hayatın istikameti de bu ölçülere göre test edilmelidir. Taklitten kurtulmanın, yozlaşmayı önlemenin tek yolu da budur. O halde yapılacak iş günümüzdeki mevcut uygulamayı Allah Resûlü'nün sünnet'ine göre yeniden gözden geçirmek ve kaybolan veya ihmal edilen sünnetleri ihya etmektir. Aksi takdirde mescide gelip ibadet yapmak isteyen hanımlara karşı menfi anlayış devam edecektir.

Kadının, hemcinsleri olan diğer kadınlara, ya da ev halkına imamlik yapıp yapamayacağı meselesi de tartışılan konulardan biridir. İşte bu makalemizde yukarıda değinmeye çalıştığımız konuları hadisler ışığında ele almaya çalışacağız.

1- Namazın Cemaatle Kılınması

İslam, insan olmak ve Allah'a kul olmak bakımından kadınla erkek arasında herhangi bir fark görmemiştir¹. Kadın-erkek, ergenlik çağına gelmiş her Müslüman için günde beş vakit namaz kılmak farzdır. Bu hususta kadın erkek arasında herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Müslümanlar, vakit namazlarını cemaat halinde, bir imama uyarak topluca kılabilirdikleri gibi tek başlarına da eda edebilirler. Zira Hz. Peygamber, vakit namazını tek başına kılanların bu namazlarını yeniden kılmalarını onlardan istememiştir. Binaenaleyh namazını cemaatle kılamayanlar namazlarını tek başına kılabilirler. Ancak Hz. Peygamber ümmetine namazı cemaatle kılmayı tavsiye etmiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, savaş halinde bile namazın cemaatle nasıl kılınacağını Hz. Peygamber'e tarif etmiştir². Ayrıca cemaatle namaz kılmaya, "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin,"³ anlamındaki ayetle işaret edilmektedir. Ayetin başında "namazın kılınması", sonunda ise "rükû edenlerle birlikte rükû edilmesi" emredilmektedir. "Rükû edenler" den maksat Müslümanlardır.

¹ Nahl,(16),97; Gâfir,(24) 40.

² Bk. Nisa (4),102.

³ Bakara (2),43.

Dolayısıyla “Müslümanlarla birlikte rükû edin” demek, “cemaatle namaz kılın” demektir. Ayette hem Müslümanların namazlarının rükûlu olduğuna hem de cemaatle namazın varlığına işaret vardır. Yine Al-i İmran suresinin 43. ayetinde de Yüce Allah Hz. Meryem'e hitaben, “Ey Meryem! Rabbine gönülden itaat et, secde yap, rükû edenlerle beraber sen de rükû et” buyurmuştur. Bazı müfessirler, bu ayeti de cemaatle namazın meşruiyetine yorumlamışlardır⁴. Burada muhatabın kadın olması, Hz. İsa'nın (a.s.) dininde de kadınların cemaatle namaz kılmalarının meşruiyetine bir işaret sayılabilir.

Kur'an'ı tebliğ ve tatbik eden Allah Resûlü, farz namazları daima cemaatle kıldırması ve kılmıştır. Hatta son hastalığında bile cemaatten geri kalmamış, hastalığı ağırlaşınca namazı Hz. Ebu Bekr'in kıldırmasını emretmiş; kendini biraz iyi hissedince hemen kalkıp Hz. Ebu Bekr'in ashaba kıldırdığı namaza iştirak etmiştir⁵. Sürekli olmamakla beraber Hz. Peygamber'in bazen nafie namazları da cemaatle kıldırdığı vakidir⁶.

Hanefî alimlerden Serahsî (483/1090) farz olan bir namazı, bütün şartları ile ta'dil-i erkâna riayet ederek ve cemaatle kılmayı “kâmil eda” diye tanımlamış aynı namazı münferiden veya ta'dil-i erkâna riayet etmeksizin kılmayı ise “kâasır eda” diye nitelemiştir⁷. Buradaki “kâmil eda” terimini, ibadet atmosferine girerek, yoğunlaşarak, hakkını vererek istenildiği şekilde namazı eda etmek şeklinde anlayabiliriz. Tek başına kılınan namaz, cemaatle kılınan namaz kadar kâmil kabul edilmesinin pek çok nedeni vardır. Örneğin tek başına namazını kılan insan, günlük hayatın telaşı içerisinde namazda hata edebilir, yanılabilir, bazen kaç rekât kıldığının bile farkında olmaz. Başkasının onun hatasını düzeltme imkânı da olmaz. Fakat cemaatle kılınan namazda bu ihtimaller yok denecek kadar azdır. Namaz kıldıran imam son derece dikkatlidir. Yanılmamak için azami gayret gösterir. Yanılsa bile cemaat derhal onu uyarır. Ayrıca cemaatle namazını kılan, namazını vaktinde kılmış olur. Namazın mükemmeliyeti bakımından cemaat namazı önemlidir. Bu nedenle Hz. Peygamber, sadece namazlarını cemaatle kılmakla kalmamış aynı zamanda ümmetine ve dini öğrenmek için kendisine gelenlere namazı cemaatle kılmayı tavsiye etmiştir⁸.

⁴ Bkz. ez-Zemahşerî , Cârullah, *Keşşaf*, Beyrut, 1415/1995, I, 355; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, Dânu'l-Fikr I, 338.

⁵ Buhârî, Ezân, 39, 67,68; Müslim, Salât, 95; Nesaî, İmamet, 40.

⁶ Buhârî, İlm 24, Ezân, 171.

⁷ Bkz.Molla Husrev, *Mir'atü'l-Üsûl*, İstanbul, ty, s.107,108.

⁸ Buhârî, Ezân, 17,18; Müslim, Mesâcid, 293; Nesaî, Ezân, 8.

Allah Resûlü, cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan; bazı rivayetlerde 25,⁹ bazılarında ise 27¹⁰ kat daha sevaplı olduğunu söyleyerek Müslümanları cemaate teşvik etmiştir

Bu hadislerdeki derece farklılığı, namaz kılan kişinin samimiyeti, ihlâsı, uzak mesafe kat ederek camiye gelmesi, kendini namaza vermesi, zevk alarak namaz kılması gibi hususlarla açıklanabilir. Bu rivayetlerde “cemaatle eda edilen namaz...” ifadesinin mutlak olması, söz konusu sevabın kadın erkek herkesi kapsadığına bir işaret sayılabilir. Buna göre namazını cemaatle kılan erkek ya da kadın herkesin yirmi beş veya yirmi yedi derece fazla sevap alabileceği söylenebilir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayetlerin çoğunda kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Nitekim imam Mâlik (179/795) cemaatle namazın fazileti konusunda sadece yukarıdaki iki rivayeti kaydetmekle yetinmiştir¹¹.

Bununla birlikte erkeğin cemaatle kıldığı namazın faziletine vurgu yapan rivayetler de mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

صلاة الرجل في جماعة تزيد على صلواته في بيته وصلاته في سوقه بضعاً وعشرين درجة.

“Erkeğin cemaatle kıldığı namazı, evinde ve çarşıda (işyerinde tek başına) kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha faziletli olur”¹². Burada erkeğin cemaatle kıldığı namazın faziletinin yirmi küsur derece olduğunun ifade edilmesi, kadınların cemaatle kıldıkları namazdan sevap alamayacakları anlamına gelmez. Nitekim bu hadisi yorumlayan şarihler de söz konusu hadisten kadınların cemaatle namazdan istisna edildiği ve cemaatle namaz sevabı almayacakları gibi bir anlam çıkarmamışlardır¹³.

Kadınların vakit namazlarını Allah Resûlü'nün mescidinde cemaate katıldıkları ve Hz. Peygamber'in de bunu onayladığı sabittir¹⁴. Şayet kadınların cemaate katılmaları meşru olmasaydı Allah Resûlü bunu açıklar, onların mescide

⁹ Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 247, 248; Tirmizî, Salât, 48; Nesaî, İmamet, 42; İbn Mâce, Mesâcid, 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Müessesetü Kurtuba, Mısır, ty. II, 264.

¹⁰ Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249, 250; Tirmizî, Salât, 48; İbn Mâce, Mesâcid, 16; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II, 65, 102, 112.

¹¹ Bkz. *Muvatta'*, thk. M. Fuad Abdülbakî, İse'l-Babi'l-Halebî, 1370/1951, Salâtu'l-Cemaa, 1,2.

¹² Bkz. Buhârî, Ezân, 30; Krş. Müslim, Mesâcid, 250; Tirmizî, Salât, 47.

¹³ Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, el-Mağrib, 1387, XVI, 202; el-Bacî Ebu'l-Velîd, *el-Münteka*, Beyrut, 1403/1983, I, 229; el-Aynî, *Umdetü'l-Karî*, Beyrut, ty., IV, 258, 259; Nevevî, *el-Minhâc*, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, Beyrut, 1329, V, 165; Süyûtî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, Karaçi, ty. I, 57; el-Münâvî, *Fezû'l-Kadîr Şerhu'l-Cami's-Sağîr*, Mısır, 1356, IV, 219.

¹⁴ Bkz. Bu makale sayfa 13.

gelmelerine müsaade etmezdi. Öyle anlaşılıyor ki, Allah Resulü'nün "Erkeğin cemaatle kıldığı namazı..." hadisindeki kastı, cemaat sevabında kadın erkek ayrımı yapmak değil; özellikle işi gücü ve daha genel bir ifade ile meşguliyeti olan erkekleri cemaate teşvik etmektir. Daha açıkçası genellikle çarşıda pazarda işi olan fakat aynı zamanda namazlarını cemaatle kılma imkânı olan erkeklerin, işlerini bahane ederek cemaati ihmal etmelerini önlemeye yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

Bu hadisler bir bütün olarak değerlendirildiğinde kadınların da cemaate katılabilecekleri ve cemaat sevabı alacakları kolaylıkla anlaşılabilir.

Günümüz İslam araştırmacıları da kadınların cemaate katılmalarını meşru kabul etmiş ve görüşlerine Allah Resulü dönemindeki uygulamaları delil getirmişlerdir.¹⁵

Allah Resûlü, cemaatle namaz üzerinde çok durmuş, sadece cemaate gelme imkânı olmayan ve ciddi mazereti olan insanlara cemaate gelmeme ruhsatı vermiştir. Görme özürülü olan Abdullah b. Ümmü Mektum, namazını evinde kılma ruhsatı isteyince Allah Resulü önce ruhsat vermiş, sonra geri çağırıp ezanı işitip işitmediğini sormuş, işittiğini öğrenince de ruhsatı kaldırmıştır¹⁶. Çünkü Abdullah âmâ olmasına rağmen tek başına mescide gidebiliyordu. Nitekim Abdullah, cemaate devam etmiş ve sabah namazının ikinci ezanını okumuştur¹⁷. Ancak gözleri yolu görmeyecek derecede rahatsız olan, karanlık, yağmur ve sel sebebiyle mescide gelemeyen İtban b. Mâlik gibi sahabîlere Allah Resûlü ruhsat vermiştir¹⁸. Ayrıca Hz. Peygamber, yağmurlu ve soğuk gecelerde veya seferde müezzine ezan okumasını ve ardından da:

"ألا صلوا في الرجال" *Namazı konakladığınız yerde kılınız*" diye ilan etmesini emretmiştir¹⁹. Bu da olumsuz hava koşullarında camiye gitmenin zorunlu olmadığını göstermektedir.

Bununla beraber Hz. Peygamber, cemaat olabilecek her yerde namazın cemaatle kılınmasını tavsiye etmiştir:

¹⁵ Karaman Hayrettin, "Evde Cemaatle Namaz ve Kadın İmam", <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0048.htm> (13.8.2009); Karagöz İsmail, "Cemaatle Namaz Kılmanın Hükümü ve Önemi", *Diyanet Aylık Dergi*, Ocak 2009, 38-41.

¹⁶ Müslim, *Mesâcid*, 255; Ebu Davûd, *Salât*, 46; İbn Mâce, *Mascid*, 17.

¹⁷ *Muvatta'*, *Salât*, 14,15; Buhârî, *Ezân*, 11, *Savm*, 17; Müslim, *Savm*, 8.

¹⁸ *Muvatta'*, *Salât*, 86; Buhârî, *Ezân*, 40.

¹⁹ Buhârî, *Ezân*, 18, 40; Müslim, *Müsafirîn*, 23; Ebu Davûd, *Salât*, 207,208; Nesâî, *Ezân*, 17, *İmamet*, 51; İbn Mâce, *İkame*, 35.

ما من ثلاثة في قرية ولا بدو لا تقام فيهم الصلاة إلا قد استحوذ عليهم الشيطان فعليك
بالجماعة فإنما يأكل الذئب القاصية

“Köyde ve çölde (kırdı) üç kişi bir arada olur da namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan mutlaka onlara galip gelir. Binaenaleyh sen cemaate katıl, çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt kapar”²⁰, buyurarak mescit dışında da cemaat halinde namaz kılmayı teşvik etmiştir.

Mazereti olmadığı halde mescide gelmeyenleri Allah Resulü ağır bir dille uyararak şöyle buyurmuştur: “Münafıklara sabah ile yatsı namazlarından daha ağır gelen hiçbir namaz yoktur. Şayet onlar, yatsı ile sabah namazlarında olanı (sevabı) bilselerdi, emekleyerek veya sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi. And olsun ki, içimden şunu geçirdim: Müezzine emir vereyim, namaz için kamet getirilsin, sonra bir adama emredeyim, cemaate namaz kıldırısın, sonra da bir ateş alayım, namaza gelmeyenlerin -onlar içlerinde iken- evlerini üzerlerine yakayım”²¹.

Buradaki tehdide muhatap olanların kimler olduğunu irdelediğimizde bunların başında münafıkların geldiği açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Mes’ûd’un cemaatten sadece münafıklığı bilinen insanların geri kaldıklarını söylemesi bunu göstermektedir²². Ancak rivayetdeki “من لا يخرج إلى الصلاة” namaza çıkmayan” ifadesi, mazeretsiz olarak yatsı ve sabah namazına çıkmayan herkesin Allah Resûlü’nün bu tehdidine muhatap olduğunu düşündürmektedir. Nitekim başka bir rivayette Allah Resûlü, münafıklardan hiç söz etmeden:

أخالف إلى منازل قوم لا يشهدون الصلاة

“Namaza gelmeyen kavmin evlerine gideyim onların evlerini yakayım”²³ buyurmuştur. Bu rivayetten, tehdidin sadece münafıklarla sınırlı olmadığı, aksine namaza gelmeyen herkesi kapsadığı anlaşılabilir. Nitekim bazı rivayetlerde:“...Sonra hasta olmadıkları halde namazlarını evde kılanlara geleyim...” ifadesi yer almaktadır²⁴. Bu ifade de tehdidin münafıklarla sınırlı olmadığını göstermektedir. Çünkü burada sözü edilen insanların, aslında namazını kılan kimseler olduğu belirtilmektedir. Oysaki münafıklar, gösteriş için namaz kılar, başkalarının görmesinin söz konusu olmadığı kendi evlerinde namaz kılmazlar. Ayrıca Allah Resulü camiye

²⁰ Ebu Davûd, Salât, 46;Nesaî, İmamet,48; Ahmed, b. Hanbel, V,196,VI,445,446.

²¹ Buhârî, Ezân, 34; Müslim; Mesâcid, 252

²² Müslim; Mesâcid, 257; Ebu Davûd, Salât, 46; Nesaî, İmamet, 50.

²³ Buhârî, Husûmât, 5; Müslim; Mesâcid, 520; Ebu Davûd, Salât, 46; Tirmizî, Salât, 48; İbn Mâce, Mesâcid,17; Ahmed b. Hanbel, II, 472.

²⁴ Ebu Dâvud, Salât, 46; Tebrânî el-Mu’cemü’l-Evsat, VII,299;Behakî Sünen, III,56.

gelmeyenlerin ortak özelliğini de belirtmiştir. Bunlar genellikle dünyevî menfaate değer veren, fakat ahiret sevabını idrak edip ona değer vermeyen insanlardır. Hz.Peygamber, bu karakterdeki insanları tavsif ederken, onların mescitte semiz etli bir kemik ya da iki tane güzel paça bulmaları halinde mutlaka yatsı namazına gelip hazır bulunacaklarını belirtmiştir²⁵. Demek isteniyor ki, bu insanlara göre dünyadaki maddi kazanç, örneğin bir öğün yemek, ahirette elde edeceği yirmi beş veya yirmi yedi derece sevaptan daha önemlidir. İşte böyleleri cemaate gelmezler.

Başka bir rivayette Allah Resulü: “ ثم أخالف إلى رجال ” sonra namaza gelmeyen erkeklere gideyim onların evlerini yakayım” ifadesini kullanmıştır²⁶. Bu rivayet ile yukarıdaki rivayetleri bir bütün olarak ele aldığımızda Allah Resulü'nün sözü konusu tehdidinin münafıklara olduğu gibi, mazereti olmadığı halde cemaati terk eden diğer Müslümanlara da yönelik olduğunu anlayabiliriz. Buna göre günümüzde mazereti olmadığı halde cemaate gelmeyenlerin Müslümanların da bu tehlide muhatap olduklarını söylemek yanlış sayılmaz.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in namazlarını cemaatle kılması, namazı cemaatle kılmaya teşvik etmesi, mazeretsiz olarak cemaate gelmeyenleri tehdit etmesi, namazı cemaat halinde kılmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Görünen o ki, imkânı olan ve mazereti olmayan mükellef her Müslüman için namazını cemaatle kılmak, en azından müekked bir sünnettir. Bu, namazını cemaatle kılanların sevaba nail olacağı; mazeretsiz cemaati terk edenlerin de Allah Resulü tarafından kınanıp uyarıldığı bir sünnettir. Bu genel bilgidен sonra şimdi doğrudan doğruya kadınların cemaate katılmaları ile ilgili rivayetleri ele alalım.

2- Kadınların Mescitte Namaz Kılmaları

2.1- Mescide Gitmek isteyen Hanımlara İzin Verilmesi

Cemaatle namaz, cemaat olan her yerde kılınabilir. Faka cemaat namazı denince, akla ilk gelen, namazın mescitte cemaat halinde kılınmasıdır. Cemaatle namaz kılmanın sevabından bahsedilirken kadınların bundan istisna edilmediğini; dolayısıyla namazlarını cemaatle kıldıklarında onların da sevap alacaklarına yukarıda işaret etmiştik. Bunun mescitte gerçekleşebilmesi için her şeyden önce kadınların mescide gitmeleri gerekiyordu. Ama cahiliye kalıntılarını henüz üzerinden atmamış

²⁵ Buhârî, Ezân,29.

²⁶ Buhârî, Ezân,30, Ahkâm, 52;Müslim; Mesâcid, 251; Nesai, İmamet, 49.

bir toplumda kadınların mescide gitmelerinin kendiliğinden gerçekleşmesi beklenemezdi. Cahiliye insanın kadınlara karşı olumsuz tutumu bir tarafa Hz. Aişe'nin belirttiğine göre İsrailoğulları kadınların mescide gitmelerini yasaklamışlar. Rivayete göre bu yasağın sebebi, o dönemdeki bazı hanımların mabedin manevi havasına uymayan bir takım davranışlarıdır²⁷. İsrailoğulları kadınların mescide gitmelerine izin vermezken Allah Resülü,

لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ

“Allah'ın kadın kullarının mescitlere gitmelerine mani olmayın” buyurarak onlara izin verilmesini istemiştir²⁸. Hz. Peygamber bu hadisinde kadınlar için “Allah'ın kulları” ifadesini kullanmıştır. Zira her şeyden önce kadın, Allah'ın kuludur ve Allah'a ibadet etmekle mükelleftir, Rabbinin rızasını kazanma önceliği vardır. Allah'a inanan bir insanın, O'nun kulu olan birinin ibadetine engel olması düşünülemez. Binaenaleyh bir kadının Allah rızası için cemaatle namaz kılmak, mabedin manevî havasını teneffüs etmek, onun feyz ve bereketinden istifade etmek için mescide gitme isteğine engel olunamaz.

Diğer taraftan Allah Resûlü'nün bu hadisinde genç yaşlı ayrımının olmaması da bu iznin hanımların tümünü kapsadığı anlamına gelmektedir. İleride görüleceği üzere çocuklu hanımların cemaatle namaza katıldıklarını bildiren rivayetler, söz konusu iznin genç bayanları da kapsadığını göstermektedir. Buna göre müslüman bir hanım, istediği takdirde camiye gidip ibadetini yapabilir. Meşru bir neden olmaksızın buna hiçbir kimsenin engel olma hakkı yoktur. Hz. Peygamber döneminde mescit, sadece namaz kılınan bir mekân değil, aynı zamanda bir eğitim yuvası idi. Bu bakımdan Allah Resûlü, kadınları vahyin nurundan, mabedin feyzinden asla mahrum etmez, kadınların eğitimine çok önem verirdi. Hanımlar da bu konuda çok istekli idiler. Bundan dolayı Allah Resûlü, dini konularda kadınları eğitmek üzere haftanın belli günlerini onlara tahsis etmişti²⁹.

Ancak Hz. Peygamber, camiye gitmek isteyen hanımların tabîi halleri ile ve koku sürünmeden mabede gitmelerini emretti: “Bayanlar, sizden birisi yatsı namazına gitmek istediğinde sakın koku sürünmesin”³⁰. Koku sürünen kadının, erkeklerin şehvi duygularını harekete geçirmesi muhtemeldi. Cami gibi, ibadet mahallerinde

²⁷ *Muvatta'* Kible, 15; Buhârî, Ezân, 162; Müslim Salât, 144; İdeyn, 36.

²⁸ *Muvatta'*, Kible, 12; Ebu Davûd, Salât, 53.

²⁹ Buhârî, İlim, 36.

³⁰ *Muvatta'* Kible, 13.

kötü duyguları harekete geçirmek, asla kabul edilemezdi. Bu sebeple kadınların, camiye gelirken koku sürünmemelerini emretti.

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in, kadınların süslenip mescitte salına salına yürüyerek cemaati rahatsız etmelerine izin vermemiş ve إياكن والزينة والتبختر في المساجد " Siz hanımlar, sakın süslü elbise giyip de mescitlerde salına salına yürümeysin" buyurarak camide nasıl davranılması gerektiğini hatırlatmıştır³¹. Allah Resûlü kadınların, mescitte namaz kılacakları safı da belirlemiş; kadınlar için en hayırlı safın, arka saf olduğunu ifade etmiştir.³² Zira ön saflarda yer alacak kadınların, erkek cemaatin dikkatini çekeceği ve namazdaki huşua zarar vereceği bir vakıadır. Allah Resulü bu durumu önlemek için kadınların arka saflarda yer almasını istemiştir. Namazdaki huşuu korumak için alınan tedbirlerden biri de kadınların, erkeklerden önce başlarını secdeden kaldırmamalarına yönelik emirdir: Hz. Peygamber, "Ey kadınlar cemaati, erkeklerden önce başınızı (secdeden) kaldırmayın"³³ buyurmuştur. Onun bu emri, kendi dönemine ait bir mahzuru önlemeye yönelik bir tedbirdi. Zira o dönemde herkesin kendine uygun elbise bulması zordu. Sahabiler bulabildikleri elbiseyi giymek zorunda kalıyorlardı. Bazen elbiselerini çocuklar gibi boyunlarına bağlıyorlardı. Böylesi elbiseyi giyen erkekler secdeye varırken avret mahallerinin açılması ve arka safta namaz kılan kadınların başını erken kaldırması durumunda erkelerin avret mahallini görme ihtimali söz konusu idi. İhtimal dahi olsa böyle bir halin vuku bulmaması için Hz. Peygamber, kadınların erkeklerden önce başlarını kaldırmamalarını tavsiye etmişti.

Hız. Peygamber, cami cemaati içerisindeki kadın cemaati dikkate alır, namazını kılar kılmaz hemen mescitten çıkmaz, önce kadınların çıkmasını bekler, sonra da kendileri ve diğer cemaat çıkarlardı. Ümmü Seleme bu konudaki müşahedesini şöyle anlatır: "Allah Resûlü'nün zamanında mescitte farz namazı kılındıktan sonra önce kadınlar kalkıp giderler, Allah Resûlü ile sahâbîler ise

³¹ İshak b. Râhûye, *Müsned*, thk. Abulğafûr Abdülhak el-Belûşî, Birinci baskı, Medine, 1412/1991, II,330;Krş.İbn Abdilberr, et-*Temhîd*, XXIII, 407; el-Münavî, *Feyzü'l-Kadîr*, I,274. (Bu rivayetin sıhhat problemi vardır. Çünkü senesinde iki zayıf ravi bulunmaktadır. Bunlardan Davûd b. Müdrîk, meçhul bir ravidir. Musa b. Ubeyde ise zayıftır. Bk. İbn Ebiddünya, *Kitabu'l-İyâl*, nşr. Dâru İbn el-Kayyim, thk. Necm Abdurrahman Halef, Birinci baskı, ed-Demmam, 1990, II, 584)

³² Müslim, *Salât*, 132; Ebû Davut, *Salât*, 97; Tirmizî, *Salât*, 52;Nesaî, *İmamet*, 32; İbn Mâce, *İkametu's-Salevât*, 52.

³³ Buhârî, *Salât*,5; Sıfatu's-Salat,52;Ebu Davûd, *Salat*,78;Nesaî, *Kible*,16;Ahmed b.Hanbel, II,433,V,331.

kadınların gitmesini beklerlerdi. Hz. Peygamber kalkınca sahâbîler de kalkıp giderlerdi³⁴.

Allah Resûlü, kadınların rahat girip çıkmalarını temin için mescidin kapılarından birisinin hanımlara ayrılmasını tavsiye etmiştir³⁵. Bunu dikkate alan Abdullah b. Ömer, kadınlara ayrılan kapıdan başkasının geçmesini yasaklamıştır³⁶.

Burada dikkatimizi çeken hususlardan birisi de, kadınların mescitlere gitmelerine mani olunmaması hususunda pek çok sahih hadisin mevcut oluşudur. Bu konu ile ilgili hadisleri başta Abdullah b. Ömer³⁷, sonra sırasıyla Ebu Hüreyre³⁸, Hz Aişe³⁹, ve Zeyd. b. Halid el-Cühenî⁴⁰ gibi sahâbîler rivayet etmişlerdir. Bu hadisleri, İmam Mâlik'in el-Muvatta' adlı eseri başta olmak üzere, Buhârî, Müslim, Ebu Davûd ve Tirmizî, gibi temel hadis kaynaklarımızda "Kadınların Mescitlere Çıkması" adlı özel başlıklar altında görmekteyiz⁴¹. Kaynaklarımızda bu kadar sahih hadisin oluşu, Allah Resulü'nün bu konuya ne kadar önem verdiğini, daha önceki toplumda var olan söz konusu yasağın kalkması için tekrar tekrar açıklama yapmak zorunda kaldığını göstermektedir. Bu da zamanla oluşan yanlış adetlerin, alışkanlıkların düzeltilmesinin kolay olmadığını göstermektedir. Şimdi Allah Resulü'nün Kadınların mescide gitme izni ile ilgili rivayetlerin ayrıntılarına geçelim. Bu konudaki rivayetleri muhteva bakımından genel ve özel iki kısma ayırabiliriz.

Genel İfadeli Hadisler

Bu tür hadislerde kadınların mescide gitme izni herhangi bir vakit belirtilmeden, genel olarak ifade edilmiştir: "Birinizin hanımını mescide gitmek isterse ona mani olmasın."⁴² "Hanımlarınız mescitlere gitmek için izin isterlerse onlara izin veriniz"⁴³ "Sizden izin istediklerinde sakın kadınların mescitlerden nasiplenmelerine

³⁴ Buhârî, Ezân, 163

³⁵ Ebu Davûd, Salât, 17.

³⁶ Ebu Davûd, Salât, ay.

³⁷ Bkz. *Muvatta'*, Kible, 6; Buhârî, Cuma, 13; Müslim, Salât, 135-144; Ebu Davûd, Salât, 52; İbn Mâce, Mukaddime, 2; Sünenü'd-Dârimî, Salât, 58.

³⁸ Müslim, Salât, 143; Ebu Davûd, Salât 52; Sünenü'd-Dârimî, Salât, 58; *Müsnedü's-Şafii*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty., I, 171.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 69.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 193.

⁴¹ Buhârî, Ezân, 162; Müslim Salât, 30; Ebu Davûd, 52.

⁴² Buhârî, Nikâh, 117, Ezân, 166; Müslim, Salât, 134; Nesai, Mesâicid, 15; İbn Hanbel, II, 10.

⁴³ Müslim, Salât, 137; İbn Hanbel, II, 58, II, 144, II, 5.

mani olmayın”⁴⁴. “Kadınlarınız mescitlere gitmek için sizden İzin istedikleri vakit, onları mescitlerden menetmeyin.”⁴⁵ “Allah’ın kadın kullarını mescitte namaz kılmaktan menetmeyiniz”⁴⁶ gibi. Bu rivayetler, mescide gitmek için izin isteyen kadınlara her vakit izin verilebileceğini göstermektedir.

Özel İfadeli Hadisler

Bu tür hadislerde ise ‘Geceleyin mescide gitme’ kaydı vardır: “Kadınlara geceleyin mescitlere gitmeleri için İzin verin!”⁴⁷. “Kadınları geceleyin mescitlere çıkmadan menetmeyin”⁴⁸.

Bu hadislerin tümünü birlikte okuyup bir bütünün parçaları olarak düşündüğümüzde, ister gece ister gündüz olsun, kadınların, mescide gitmek istedikleri takdirde onlara izin verilmesi gerektiğini ve mescide gidip ibadet edebileceklerini ve bunun sünnet olduğunu anlayabiliriz.

Bu hadislerin ashâb üzerindeki yansımalarına gelince, onların Hz. Peygamber’in sünnetine karşı hassas olduklarını söyleyebiliriz. Bunların başında da Abdullah b. Ömer gelmektedir. Abdullah b. Ömer bir gün; “Kadınlarınız mescitlere gitmek için izin istedikleri vakit onları mescitlerden menetmeyin” hadisini rivayet ederken oğlu Bilal: “Biz onları pekâlâ menederiz” deyince Abdullah b. Ömer ona çok kızdı ve şöyle dedi: “ Ben sana Allah Resûlü’nün hadisini söylüyorum sen ise hâlâ: Vallahi biz onları men ederiz, diyorsun”⁴⁹. Başka bir rivayette de Abdullah b. Ömer buna benzer bir tavrı gösteren diğer oğlu Vakid’e çok sert tepki göstermiştir⁵⁰. Bu gençlerin niyetlerinin ne olduğunu bilemiyoruz. Kim bilir belki, onlar da ‘kadınlar mescide gelirlirse o mekânın manevi havasını bozacak davranışlarda bulunurlar’ diye endişe etmiş olabilirler. Fakat olgun sahabî Abdullah b. Ömer bu anlayışa asla rıza göstermedi, sünnetin dikkate alınmamasına karşı tepki gösterdi.

Sahâbîler nazarında Hz. Peygamber’in sünneti, evrensel bir karaktere sahipti. Bu da sünnetin ashâb-ı kiram tarafından değiştirilmesine mani oluyordu. Nitekim Hz. Aişe: “Eğer kadınların yeni yeni icat ettikleri hallerini Resûlullah görseydi, -

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, II, 90

⁴⁵ Müslim, Salât, 135; Sünenü’-d-Dârimî, Salât, 57; Ahmed b. Hanbel, II, 44, II, 37.

⁴⁶ İbn Mâce, Sunne, 2.

⁴⁷ Buhârî, Cuma, 13; Müslim, Salât, 139; Ebu Davûd, Salât, 52; Tirmizi, Cum’a, 48.

⁴⁸ Müslim, Salât, 138.

⁴⁹ Müslim, Salât, 135,138; İbn Mâce, Mukaddime, 2.

⁵⁰ Müslim, Salât, 139.

İsrailoğullarının kadınlarının men olduğu gibi- kadınları mescitlere gitmekten menederdi”⁵¹ demekle beraber, böyle bir yasaklama yoluna ne kendisi gidiyor, ne de halifelerden böyle bir yasak getirmelerini istiyordu. Çünkü “Allah’ın hanım kullarını, Allah’ın mescitlerinden men etmeyiniz!” hadîs-i şerîfi ona bu yetkiyi vermiyordu. Bu nedenle Hz. Aîşe Hz. Peygamber’in vefatından sonra camiye giden kadınların giyim ve kuşamlarına ve tavırlarına dikkat etmeyen hanımları sadece uyarmakla yetiniyor; onların Hz. Peygamber’in koyduğu kurallara uymalarını istiyordu.

2.2-Kadınların Vakit Namazlarını Mescitte Cemaatle Kılmaları

Allah Resulü’nün yukarıdaki talimatlarını duyan ve durumu müsait olan bazı hanımlar, namaza çağırılı duyar duymaz hemen mescide koşmuşlardır. Nitekim Fatıma bint Kays adındaki, bir hanım namaza çağırılı duyar duymaz, hemen diğer insanlarla beraber mescide koşmuş, erkek saflarının bitip kadın saflarının başladığı ilk safta yerini almıştı⁵².

Hz. Aîşe de hanımların sabah namazına gittiklerini şöyle nakletmektedir:

عن عائشة قالت: إن كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ليصلي الصبح فينصرف النساء متلفعات بمروطهن ما يعرفن من الغلس

“Allah Resulü sabah namazını kıldırırdı. Namazını bitiren hanımlar da örtülerine bürünmüş oldukları halde (mescitten) çıkarlardı, karanlıktan ötürü tanınmazlardı”⁵³.

Yine kadınların yatsı namazında mescitti olduklarını Aîşe’den dinleyelim:

عن عروة أن عائشة أخبرته قالت أعتن رسول الله صلى الله عليه وسلم ليلة بالعشاء وذلك قبل أن يفشو الإسلام فلم يخرج حتى قال عمر نام النساء والصبيان فخرج فقال لأهل المسجد ما ينتظرها أحد من أهل الأرض غيركم

“Allah Resulü (a.s.) bir gece yatsı namazını geç vakte kadar bırakmışlardı. Bu, İslâm’ın (Medine’de) yaygın hale gelmesinden önce idi. Hz. Ömer gelip ‘Ya Resûlallah, buradaki kadınlar, çocuklar uyuyakaldılar’ deyinceye kadar da (mescide) çıkmadı. Hz. Ömer’in bu çağırısı üzerine Allah Resulü çıktı ve mescittekilere onların

⁵¹ Buhârî, Ezan, 163; Müslim, Salât, 144.

⁵² Müslim, Fiten, 120; Ebu Davûd, Melahim, 95.

⁵³ Muvatta’ Vukûtu’s-Salât 4; Buhârî, Ezân, 163, 165; Müslim, Mesâcid, 230, 231, 232.

fedakârlığını ifade ederek: Şimdi yeryüzünde sizden başka bu namazı kılmak için bekleyen hiç kimse yoktur" buyurdular"⁵⁴.

Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere pek çok kaynakta yer alan bu hadisler, kadınların sabah ve yatsı namazlarına gittiklerini açıkça göstermektedir.

İşaret etmek gerekir ki, kadınların yatsı ve sabah namazlarına katılmalarının nedeni daha sonraki bilginler tarafında farklı değerlendirilmiştir⁵⁵. İleride bu ihtilafa değinilecektir. Şu kadarını söyleyelim ki, kadınları bu vakitlerde mescide gelmeye sevk eden en önemli neden, Hz. Peygamber'in yatsı ve sabah namazını cemaatle kılmanın daha sevap olduğunu belirtmesidir. Zira bu vakitlerdeki cemaat sevabı 25 veya 27 derece ile sınırlı değildir. Nitekim Hz. Peygamber: "Kim yatsı namazını cemaatle kılsa gecenin yarsını ibadetle geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemaatle kılsa gecenin tümünde namaz kılmış gibi olur"⁵⁶. Hz. Peygamber bu vakitlerdeki cemaat sevabı, nail olabilmek için insanların birbirleriyle yarıştığı, yürümekte zorluk çekenleri emekleyerek dahi mescide gitmeye cezbeden bir sevaptır⁵⁷, buyurmuştur.

Sabah namazına giden kadınlar, gündüz namazlarına da mescide gitmişler. Nitekim "Medine'de Kibleteyn Mescidi'nde kıblenin değiştiği vakit orada namaz kılan cemaatte kadınlar da vardı. Her zaman olduğu gibi kadınlar yine erkelerin arkasında yerlerini almış, namaz kılıyorlardı. Namaz esnasında kible değiştiği ve Allah Resulünün de Kâbe'ye doğru yöneldiği haberi gelince, cemaat de Ka'be'ye doğru döndüler ve tabiatıyla kadınlarla erkekler yer değiştiler, Namazın iki rekatını Kudüs'e, son iki rekatını Kabe'ye yönelerek kıldılar⁵⁸. Buhârî bu olayın ikinci namazında

⁵⁴ Buhârî, *Mevâkîtu's-Salât*, 22, 24, *Ezân*, 161,162; Müslim, *Mesâcid*, 218; Nesaî, *Salât*, 19, *Mevâkî*, 21; Ahmed b.Hanbel, I, 221, VI, 33,199, 215, 272; Sünenü'd-Dârimî, *Salât*,19. Allah Resulü'nün yatsıya geç gelmesinde ki maksadı eğitim amaçlı idi. Böylece o, yatsı namazının vaktinin genişliğini ümmetine öğretiyordu: Zir bir hadislerinde:

لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم أن يؤخروا العشاء إلى ثلث الليل أو نصفه

"Eğer ümmetimi sıkıntıya sokmayacağımı bilseydim onlara yatsı namazlarını gecenin üçte birine veya yarısına kadar geciktirmelerini emir ederdim buyurmuştur.(Timizî, *Salât*, 10.Ayrıca bk, Ebu Davûd, *Tahâret*,25; Nesaî, *Mevakî*,19; Ahmed b. Hanbel, II,345.)

⁵⁵ Bkz. el-Aynî, *Umde*, II,156.

⁵⁶ Müslim, *Mesâcid*, 260.

⁵⁷ *Muvatta'*, 3, *Salâtu'l-Cemaa*, 5; Buhârî, *Ezân*,34; Müslim; *Mesâcid*, 252.

⁵⁸ Taberani, *el-Mu'cemül- Kebîr*, Musul, 1404/1983, XXIV, 207; el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, Beyrut, 1402/1982,II,14; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XVII, 46.

gerçekleştiğini nakletmiştir⁵⁹. Ayrıca kadınların Güneş tutulması namazına katıldıkları da sabittir⁶⁰. Adından da anlaşılacağı üzere güneş tutulması gündüz vaki olmaktadır. Bunlar da kadınların gündüz namazlarına katıldıklarını göstermektedir. Ne var ki, bazı hanımların sabah namazına daha çok devam ettiklerini söyleyebiliriz. Mesela: Ümmü Hişam binti Harise b. Numan : “Ben, Kâf sûresini sabah namazında Rasûlullah (s.a.v) ‘in arkasında namaz kılarken öğrendim. O, bu sure ile sabah namazını kıldırırdı,” demiştir.⁶¹ Bu rivayet, bu hanımın ne kadar sıklıkla sabah namazına gidip Hz. Peygamber’in arkasında namaz kıldığını göstermektedir.

Bazı hanımlar, namazlarını camide cemaatle kılmada daha çok ısrar etmişlerdir. Bunlardan birisi de Hz. Ömer’in hanımı Atike bint Zeyd idi. Bu hanım mescide gitmek için izin istediğinde Hz. Ömer sesini çıkarmazdı. Hanımı da: “Vallahi sen, beni men etmedikçe ben de mescide çıkacağım derdi. Hz. Ömer de onu mescide gitmekten men etmezdi⁶². Bu hanımı cesaretlendiren ve Hz. Ömer’i izin vermek zorunda bırakan şey ise Allah Resûlünün bu konudaki talimatları idi. Nitekim Abdullah b. Ömer’in naklettiği rivayette bu açıkça görülmektedir. Sabah ve yatsı namazlarına mescide giden Atike bint Zeyd’e: Hz. Ömer’in kıskançlığını ve hoşlanmadığını bildiğin halde niye mescide çıkıyorsun denildiğinde Atike şu cevabı verdi: “Onun bana izi vermemesine mani olan ne ?” Yani mademki namaza gitmem onun hoşuna gitmiyor, o halde izin vermesin olsun bitsin dedi. Orada bulun İbn Ömer de: “Hz. Ömer’e mani olan Allah Resulünün: “Allah’ın hanım kullarını mescitlerden alıkoymayın” sözüdür⁶³, dedi. Böylece Hz. Peygamber’in hadisinin herkesi bağladığını söyledi.

Bütün bunlar Allah Resûlü ve sahabe döneminde kadınların onun mescidine geldiklerini göstermektedir. Allah Resulü de mescide gelen kadınlara karşı çıkmamış, bazen onlara eliyle selam vermiştir. Nitekim Esmâ bint. Yezîd’in rivayet

⁵⁹ Buhârî, İman, 30; Söz konusu olayın daha başka vakitlerde geçtiğini gösteren rivayetler için bkz. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, Beyrut, ty., 1,97; el-Aynî a.g.e., I,245.

⁶⁰ Bkz. *Muvatta’*, Küsûf,2, 3,4; Buhârî, İlim, 24; Müslim, Küsuf,16.

⁶¹ Nesai, İftitah, 43

⁶² *Muvatta’* Kible 6; Ahmede b.Hanbel, II,7,9; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, (thk. Salim Muhammed - Muhammed Ali, Beyrut,1421/2000, II,467.

⁶³ Buhârî, Cuma, 13; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyâd,1409, II, 156; el-Beyhakî, *Sünenü’l- Beyhakî elKübra*, Metebetü Dâri’l-Bâz, Mekke, 1414/1994; III,132; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XXIII, 397, XXIV, 280.

ettiğine göre: “Allah Resûlü, bir gün mescitte oturmakta olan kadınların yanından geçmiş ve eliyle selam işareti vermiştir⁶⁴.

سَمِعْتُ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ تُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا
وَعُصْبَةً مِنَ النِّسَاءِ فَعُوذُ فَأَلَوَى بِيَدِهِ بِالتَّسْلِيمِ

Hiz. Peygamber döneminde kadınlar mescide hizmet ediyor ve mescitten faydalanıyorlardı. Örneğin mescidin temizliğini yapan siyahî bir bayan vardı⁶⁵. Ayrıca barınacak yeri olmayan bir bayanın da mescitte çadırı vardı ve orada ikamet ederdi⁶⁶.

Yukarıda da işaret edildiği gibi çocuklu kadınlar da mescitten yararlanırlardı. Rahmet Peygamberi bazen namazda uzun süre okuyarak namazı kıldırmak isterdi. Fakat çocuk sesini duyunca annesine sıkıntı vermemek için hemen bu düşüncesinden vazgeçer namazı uzatmazdı⁶⁷. Ayrıca mescitte kadınlara tahsis edilmiş kadınlar Suffası vardı⁶⁸.

Kısaca Hiz. Peygamber'in mescidi kadınlara kapalı değildi. Cemaatle namaz kılmak, eğer kadınlar için sünnet olmasaydı ya da bunda kadınlar için bir sevap olmasaydı, Allah Resûlü, onların mescide gelmelerine hiç müsaade eder miydi? Onların mescitte bulunmalarını onaylar mıydı? Demek ki, o dönemde bizzat Hiz. Peygamber'in talimatlarına muhatap olan kadınlar, onun açıklamalarından kendilerinin mescide gidip namaz kılacaklarını ve karşılığında sevap alabileceklerine anlamışlar ki, yukarıda sözü edilen namazlara katılmışlardır. Buna göre Hiz. Peygamber'in koyduğu ölçülere riayet eden kadınların cemaate katılıp sevap alma bakımından erkeklerden farklı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ancak cemaate katılmama konusunda Allah Resûlü'nün, sanki kadınların “fıtrî yapıları ve ev işleri dolayısıyla” onları mazur saydığı ve onlara biraz müsamaha ettiğini söylemek de yanlış olamaz. Nitekim yukarıda da zikredildiği gibi mazereti olmadığı halde cemaate gelmeyen erkekleri de Hiz. Peygamber kınamıştır. Fakat kınama ile ilgili rivayetlerde kadınların açıkça kınadığını hiç göremiyoruz. Acaba kadınlar cemaate katılma konusunda erkeklerden daha mı hassas davrandılar ki Hiz. Peygamber onları uyarmaya gerek görmedi, yoksa Allah Resûlü, kadınların çocuk bakımı gibi namazı evde kılmayı zorunlu kılan durumlarını göz önünde bulundurarak

⁶⁴ Tirmizi, İsti'zan, 9; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, Beyrut, 1989, s.360.

⁶⁵ Buhârî, Salât, 72,73; Müslim, Cenâiz, 71.

⁶⁶ Buhârî, Salât,57;

⁶⁷ Buhârî, Ezân, 65,162; Ebu Davûd, Salât, 126; Nesâî, İmamet, 35; Ahmed b.Hanbel, V,305.

⁶⁸ Ebu Davûd, Hudûd,12; Nesâî, Kat'u's-Sarik, 8; Ahmed b.Hanbel, II,145,VI,379; et-Taberânî, a.g.e., XXII, 430, XXIV, 204; el-Beyhakî,-*Sünen*., VIII, 256.

onlara müsamaha mı gösterdi? Bunun hangi nedene dayandığını kesin olarak bilemiyoruz. Ancak ikinci ihtimalin, yani kadınların ev işlerinde üstlendikleri görevlerin erkeklerden daha ağır olduğu hususunu dikkate alma ihtimalinin daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere gerektiğinde kadın erkeğin; erkek de kadının görevini yapabilir. Manevî bakımdan kadınla erkek birbirlerine eşittirler. Fakat birde işin fitrî ve fizikî yönü vardır. Bu bakımdan kadınla erkeğin aynı yapıda olduğu söylenemez. Örneğin hiçbir erkek, çocuk doğurma becerisini gösteremez. Zaten bu, fitrata aykırıdır. Genel olarak toplum içerisinde kadınların çocuklarına bakma ve ev işlerini üstlenmede erkeklerden daha çok rol aldıkları bilinmektedir. Bu da ister istemez kadının cemaate katılmasını zorlaştırmaktadır. İslâm dini zaten kolaylık dinidir. Allah hiçbir kimseye güç yetiremeyeceği bir şeyi emretmez. Bu nedenle Allah Resulü'nün cemaate gelemeyen hanımlara müsamaha ettiğini söyleyebiliriz. Ama Allah Resulü'nün bu müsamahasını o günün hanımları, kendilerinin cemaati ihmal edebilecekleri şeklinde anlamamışlar ve mescitte cemaatle namaz kılmaya devam etmişlerdir. Allah Resûlü de bunu onaylamıştır. Bu durum devam etmiştir. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Ömer'in mescide giden hanımına ses çıkarmaması da sahabe döneminde kadınların mescide gitmelerinin devam ettiğini göstermektedir.

Müslüman hanımların uzun süre mescitleri doldurdıkları, bazen erkeklerin mescidin içinde yer bulamayıp dışarıda kadınların arkasında namaz kılmak zorunda kaldıklarını gösteren bilgilere bazı kayanlarda rastlamak mümkündür. Nitekim bu durumda olan erkeklerin namazı İmam Mâlik'e soruldu. Denildi ki: bazı insanlar mescide geliyorlar ki, mescidin avlusunu kadınlar, içerisinde de erkekler doldurmuşlar. Bu durumdaki erkekler namazlarını kadınların arkasında kılarlarsa bu caiz mi? O da, bu erkeklerin namazı tamdır, namazlarını iade etmezler⁶⁹ diye cevap vermiştir. Buna göre hicrî II. asrın sonlarına kadar Medine'de kadınların mescitte cemaatle kılınan namazlara devam ettiklerini söyleyebiliriz.

2.3- Kadınların Cuma Namazına Katılmaları

Kadınların mescitte cemaatle kılınan Cuma namazını kılmalarına gelince, kaynaklarımızda bunun caiz olmayacağını gösteren herhangi bir hadis yoktur. Aksine kadınların Cumaya gidebileceklerini ve gittiklerini gösteren az sayıda da olsa

⁶⁹ İmam Mâlik, *el-Müdevvene*, Dâru Sadır, Beyrut, (ty.) I, 106.

bazı rivayetler vardır. Bunlardan birisi Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet etmiş olduğu şu hadistir:

من أتى الجمعة من الرجال و النساء فليغتسل ...

“Erkek ve kadınlardan her kim, Cuma'ya gelirse boy abdesti alsın⁷⁰”. İbn Hacer, bu hadisin ravilerinin (sika) güvenilir olduklarını belirttikten sonra arkasından; “Ancak el-Bezzâr'ın bu hadisin senedinde bulunan Osman b.Vakit el-Omerî'nin vehmettiğinden endişe ederim” dediğini kaydetmiştir⁷¹. Bu tenkit hadisin sıhhat derecesini düşürse bile onun tam zayıf olduğunu da göstermez. Dolayısıyla bu makbul bir haber olarak kabul edilebilir. Bu hadis, kadınların cumaya gidebileceklerini göstermektedir. Eğer hanımların cumaya gitmesi söz konusu olmasaydı Allah Resûlü erek ve kadın ifadesini kullanmaz sadece erkeklerin cumaya gederken boy abdesti almaları gerektiğini söylerdi. Ancak yine de bu haberi ihtiyatla karşılamak gerekir.

Ayrıca nadir de olsa bazı hanımların Hz Peygamber döneminde Cuma namazını cemaatle kıldıklarını gösteren rivayetler de bu görüşü destekler mahiyettedir. Bu dönemde Cumaya giden hanımlardan Harise b. en-Numan'ın kızı Ümmü Hişam'dan bahsedilebilir. İbn Hacer, bu hanım efendinin “Rıdvan biati”na katıldığını kaydetmektedir.⁷² Evi Hz. Peygamber'in evine yakın olan bu hanım şöyle diyor: “ Ben “Kaf” sûresini yalnız Allah Resûlü'nün ağzından ezberledim. Çünkü Allah Resûlü her Cuma günü hutbe esnasında minberde bu sureyi okurdu.⁷³ Bu ifade, bu hanımın cumaya bir sûreyi ezberleyecek kadar sık gittiğini ya da çok zeki olduğunu göstermektedir. Bu hanımeffendinin evinin yakın olmasından yola çıkarak mescide gitmeden hutbeyi evinden dinleyerek (Kaf) suresini öğrendiğini söylemek pek makul gözükmemektedir.⁷⁴

Bir başka rivayette Safiye bint Huyey'in Cuma namazına katıldığı, İmam hutbeye çıkmadan önce 4 rekât namaz kıldığı, hutbeden sonra imamla cumayı iki

⁷⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, Beyrut, 1414/1993, IV,27; el-Beyhakî, *Sünen*, III,188; el-Heysemî, *Mevaridu'z-Zam'ân*, thk. Şuayb el-Arnaud, Beyrut, 1414/1993; el-Aynî, *Umde*, VI, 165; İrakî, *Tahrîcu Ahâdisi'l-İhya*,Kahire, 1387/1967,I, 240,Dipnot: 2(Gazzalî'nin İhya adlı eserinin altında).

⁷¹ İbn Hacer, a.g.e., II, 358; el-Mubarekfürî Ebü'l-Alâ, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty. II,507;

⁷² İbn Hacer, *el-İsabe*, Dâru'l-Cîyl,Beyrut,1412/1992,VIII, 319

⁷³ Müslim, Cuma 50, 52; Ebu Davûd, Salât, 221; Nesaî İftitah 43; Ahmed b. Hanbel, V,143; el-Beyhakî, III, a.g.e.,211.

⁷⁴ Bkz. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, *Sünen-i Ebu Davûd Terceme ve Şerhi*, Şamil Yayınevi,İst,1988,IV,206.

rekât kıldığı belirtilmektedir.⁷⁵ Bu uygulamalar da hanımların Cuma namazını kılmalarının caiz olduğunu göstermektedir. Zaten asıl tartışma da kadınların Cuma namazı kılıp kılmayacakları hususu değildir. Bunun cevazı hususunda ciddi bir ihtilaf yoktur. Nitekim erken dönem fıkıh literatüründe Cuma namazı farz olmayan yolcu, kadın, hasta ve köle için; eğer mescide gidip Cuma namazı kılarlarsa bunların namazlarının geçerli olacağı belirtilmiştir. Ebu Hanife:

“ قال أبو حنيفة فإن فعلوا أجزاءهم قال محمد وبه تأخذ

Eğer onlar(kadın hasta, yolcu ve köle), cuma namazını kılarlarsa bu namazları geçerli olur” demiştir. İmam Muhammed de: “ Biz bu hükümle amel ederiz” demiştir⁷⁶. Daha sonraki fıkıh kitaplarında bu görüş şöyle vurgulanmıştır:

Üzerine Cuma vacip olmayan kimse eğer cumayı kılarlsa o kıldığı Cuma öğle namazı yerine geçer. Çünkü bunlar, mazeret makamında olduklarından dolayı ruhsat için bu namazı kılma mecburiyetleri kaldırılmıştı. Bunlar gidip bu namazı kıldıklarında artık bu özürleri zail olmuş olur.⁷⁷ Binaenaleyh imkânı, vakti musait olan bayanların Cuma namazı kılabilmelerinde, vaaz dinlemelerinde dini bir engel yoktur.

Asıl tartışma, kadınlara Cuma namazının farz olup olmaması meselesidir. Aslında Cuma'nın farzietini beyan eden ayetin genel olmasından yola çıkarak erkeklere olduğu gibi kadınlara da Cuma namazının farz olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim Sabrı Hizmetli de cuma namazının kadınlara faz olduğunu söylemiştir⁷⁸. Fakat Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalar bu görüşü pek de doğrular mahiyette değildir. Daha açıkçası Allah Resûlü döneminde yukarıda işaret edilen bir iki örnek dışında kadınların Cuma namazı kıldıklarını gösteren örnekler yok. Eğer Cuma namazı hanımlara farz olsaydı, hanımlar bu namazı eda ederler ve biz de bunu gösteren pek çok rivayete tanık olurduk. Binaenaleyh yukarıda zikredilen bir kaç rivayetten başka rivayet olmaması, kadınların Cuma namazından muaf tutulduklarını göstermektedir. Hatta Ebu Davud'un Tarık b. Şihâb'dan rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber Cuma namazı kendilerine vacip olmayanlar arasında kadını da zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

⁷⁵ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, Dâru Sadır, Beyrut, ty. VIII, 491.

⁷⁶ İmam Muhammed, b. el-Hasen eş-Şeybanî, *Kitabu'l-Asâr*, nşr. Ebu'l-Vefa el-Afgânî, Beyrut, ty. I, 530. Krş. et-Tahâvî, *Muhtasaru't-Tahâvî*, nşr. Ebu'l-vefa Efgânî, Kahire 1370, s.36.

⁷⁷ Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 83-84; İsmail el-Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*, Dâru'l-Marife, 1410/1990, I, 31

⁷⁸ Bkz. Sabri Hizmetli, *Cuma Namazı Kadınlara Farzdır*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1996, 1-214.

عن طارق بن شهاب عن النبي صلى الله عليه وسلم قال " الجمعة حق واجب على كل مسلم في جماعة إلا أربعة عبد مملوك أو امرأة أو صبي أو مريض "

"Köle yahut kadın veya çocuk hariç Cuma namazını cemaatle kılmak her Müslüman'a vaciptir"⁷⁹.

Bu rivayette Cuma namazının kadınlara vacip olmadığı açıkça belirtilmiştir. Gerçi Ebu Davud, Tarık b. Şihab'ın Hz. Peygamber döneminde yaşadığını, ama Hz. Peygamberi görmediğini belirtmektedir. Buna göre Tarık'ın söz konusu hadisi Hz. Peygamber'den duyma ihtimali olamaz. Onu başka bir sahabiden duymuş ancak hadisi rivayet ederken o sahabiye atlamıştır. Ancak Raviyi atlayan Tarık, sahabi olduğuna göre hadis de sahabi mürseli olmuş olur. Ancak Hakim en-Neysaburî, aynı haberi doğrudan Tarık'tan değil; Hz. Peygamber'den duyması muhtemel olan sahabi, Ebu Musa el-Eş'arî'den rivayet etmiştir⁸⁰. Beyhakî de bu hadisin Ebu Musa el-Eş'arî kanalıyla mesul olarak rivayet edildiğini belirtmiştir⁸¹. Bu son duruma göre söz konusu hadisin senedi mevsul olmuş ulur ve artık sahabi mürseli olmaz⁸². Ancak rivayetin orijinali ve mahfuz olanı sahabi mürseli olmasıdır⁸³. Tercih edilen görüşe göre sahabi mürseli de delil olma özelliğine sahiptir⁸⁴. Dolayısıyla bu hadisin ayetin genel ifadesini tahsis ettiği söylenebilir. Buna göre kadınların Cuma namazı kılma mecburiyetinde olduğunu söyleyemeyiz. Ama bu, kadınların mescide gidip Cuma namazını orada kılamayacakları anlamına da gelmez. Yukarıda da işaret edildiği gibi Hz. Peygamber döneminde Cuma namazını kılan bir iki kadın örneği vardır. Sonuç olarak kadınların Cuma namazı kılmaları caizdir. Kadınlar isterlerse gidip Cuma namazı kılabilirler.

2.4- Kadınların Bayram Namazına Katılmaları

Hz. Peygamber, bütün kadınların bayrama katılmasını emrederdi. Nitekim Allah Resûlü ile beraber savaşlara katılıp yaralı ve hastaları tedavi eden Ummu Atiyye adındaki hanım Hz. Peygamber'in bu konudaki talimatını şöyle anlatıyor:

⁷⁹ Ebu Davûd Salât, 208.

⁸⁰ Bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1997, I, 416.

⁸¹ Bkz. el-Beyhakî, a.g.e., III,172.

⁸² Bkz. es-San'anî, *Sübülü's-Selam*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut,2003, I,91

⁸³ Bkz. el-Beyhakî, a.g.e., ay.

⁸⁴ Bkz. Muhammed Şemşü'l-Hakk el-Azîm Âbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, Berut, 1415, III,279; Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, I,127-132; es-San'anî, *Tavdîhu'l-Efkâr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997,I,268;Tahir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-Nazar*,Haleb, ty., II,561.

عن أم عطية قالت أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نخرجهن في الفطر والأضحى العواتق والحيض وذوات الخدور فأما الحيض فيعتزلن الصلاة ويشهدن الخير ودعوة المسلمين قلت يا رسول الله إحدانا لا يكون لها جلباب قال لتلبسها أختها من جلبابها

“Allah Resûlü bize, henüz evlenmemiş genç kızları, adetli hanımları, evinin içinde başı örtülü bayanları, Ramazan ve Kurban bayramlarında namaza çıkarmamızı emretti. Fakat adet halinde olan bayanlar, bu durumda namaza katılmaz (namaz kılmaz), Müslümanların duasına ve hayra katılırlar,” buyurdu. Ben de: “Ey Allah’ın Resûlü bizden birisi başına örteceği bir şeyi olamıyor, (namaza gelmeyebilir mi?) dedim. Allah Resûlü de: Hanım kardeşi kendi örtüsünden birini ona giydirsin buyurdu”⁸⁵. Böylece Hz. Peygamber, elbisesi olmayan hanımları bayram namazında muaf tutmadı. O dönemde Hz. Peygamber, bayram namazlarını hep musallada (açık alanda) kıldırması⁸⁶. Havanın müsait olmadığı, yağmurlu günlerde ise mescitte kıldırması⁸⁷. Bayram namazlarının kılındığı açık alana “cebbâne” (جَبَّانَةٌ) denirdi. Hz. Ali’ye göre bayram namazlarını açık alanda kılmak sünnettir⁸⁸. Bayram namazlarının açık alanda kılınması ise genç, yaşlı, namaz kılan ve kılamayan bütün kadınların bayram namazlarına katılmasını kolaylaştırıyordu.

Yukarıdaki hadisten de anlaşıldığı üzere Hz Peygamber Müslümanların duasına iştirak etmeleri ve hayra tanık olmaları için tüm kadınların bayram namazlarına katılmalarını istemiş, buna özel günlerini yaşayan adetli hanımları da dahil etmiştir. Ancak onların namaz katılamayacaklarını da belirtmiştir. Başka bir rivayette adetli hanımların, namaz kılan cemaatin arkasında duracakları, cemaatle bayram tekbirlerini getirecekleri açıklaması da vardır⁸⁹. Bu da söz konusu hanımların, -mazeretleri dolayısıyla namaz kılmaları bile- tekbir getirerek, duaya iştirak ederek bayram coşkusuyla katıldıklarını göstermektedir. Buna göre Allah elçisinin herkesin bayrama katılmasını istediğini ve hiçbir kimseyi istisna etmediğini söyleyebiliriz.

Yine bir gün Efendimiz bayram namazını kıldırması, arkasından bayram hutbesini okumuştur. Uzakta olan hanımların hutbeyi duyamadıklarını gören Allah Resûlü, konuşmasını bitirdikten sonra minberden inmiş, kadınların bulunduğu mekâna gelerek onlara hitap etmiştir⁹⁰. Muteber kaynaklarda yer alan bu hadisler,

⁸⁵ Bak Buhârî, İdeyn, 15,21; Müslim İdeyn, 10, 12.

⁸⁶ Buhârî, İdeyn,6;

⁸⁷ Ebu Davûd Salât,257; İbn Mâce İkametu’s-Salât 167.

⁸⁸ Beyhakî, a.g.e III, 295.

⁸⁹ Müslim, İdeyn, 11,

⁹⁰ Buhârî, İdeyn, 7,19; Müslim İdeyn, 2,3; Ebu Davûd, Salât, 239-242; İbn Mâce, İkametu’s-Salât, 155.

kadınların bayram namazlarına gelmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde kadınlar, bayram namazlarına katılmışlar, bayramı doyuya yaşamışlar, bu sayede toplumun çok önemli bir parçası olduklarını anlamışlar ve kendilerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir.

San'anî (1182/1768) 'nin kaydettiğine göre kadınların bayram namazlarına katılmaları hususunda üç görüş vardır:

Bir görüşe göre **kadınların bayram namazlarına iştiraki vaciptir**. Bu, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'n görüşüdür⁹¹. İbn Abbas'ın da hanım ve kızlarını bayram namazına götürmesi, bu görüşü teyit etmektedir. Bu hüküm bütün kadınları kapsamaktadır⁹². İbn Teymiyye de hanımların bayram namazlarına katılmalarının vacip olduğu görüşüne meylenmiştir⁹³.

Bazı alimlere göre **kadınların bayram namazına katılmaları sünnettir**. Bu görüşü benimseyenler, Allah Resulü'nün bu konudaki emrinin "vucub" değil de "nedb" ifade ettiği yorumunu yapmışlardır⁹⁴. Onlara göre hadisteki "bize emretti" sözü, "kadınların mutlaka bayram namazına katılmaları gerekir" anlamında değil; kadınlar bayram namazına gelsinler, gelirlerse iyi olur, anlamındadır. Bu değerlendirmeye de sıcak bakılabilir.

İmam Şafî'ye göre bayram namazlarına bütün kadınlar katılabilir, fakat yaşlı kadınların katılması daha iyidir⁹⁵. Burada ufak bir ayırımın yapıldığı ve yaşlı kadınlara öncelik verildiği söylenebilir.

Hanefilerde bu ayırım daha barizdir. Onlar bayram namazına katılma hakkını sadece yaşlı hanımlara tahsis etmişlerdir. Nitekim imam Muhammed:

قال محمد لا يعجبنا خروجهن في ذلك إلا العجوز الكبيرة وهو قول أبي حنيفة

"Biz, yaşlı olan hanımlar hariç, bayanların bayram namazına katılmalarını hoş karşılamıyoruz, bu görüş aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür", demiş fakat böyle bir kanaate nereden varıldığını söylememiştir⁹⁶. Fakat daha sonra Hanefî alimlerinden Tahavî(321/933), bir adım daha ileri giderek kadınların bayram namazlarına katılmalarının "mensûh" olduğunu söylemiş,⁹⁷ fakat bunu nesh eden

⁹¹ es-San'anî, *Sübülü's-Selam*, II,104.

⁹² Bkz. a.g.e. ay.

⁹³ Bkz. Abdullah b. Abdurrahman b.Salih Âli Bessâm, *Teyşîru'l-Allam*, Mekke,1404/1987,I,341.

⁹⁴ es-San'anî, a.g.e. ay.

⁹⁵ es-San'anî, a.g.e. ay.

⁹⁶ İmam Muhammed, *Kitabu'l-Asâr*, I, 550.

⁹⁷ es-San'anî, a.g.e., ay.

delilden hiç söz etmemiştir. Ayrıca Tahavî, Hz. Peygamber'in kadınların bayram namazına katılmalarını istemesinin sebebini de çok farklı izah etmiş ve şöyle demiştir: O devirde Müslüman sayısı az olduğu için Hz. Peygamber, kadınların bayram namazlarına katılmalarını emretmiş ki, Müslümanlar düşmanlarının gözünde çok görünsün ve böylece düşmanlar korksun⁹⁸. İbn Hazm(456/1063) bu yorumu şiddetle eleştirmiş ve bunun bir yalan olduğunu söylemiştir. Zira Hz. Peygamber, kadınların bayram namazlarına katılmalarının gerekçesini yukarıda hadiste açıkça belirtmiştir⁹⁹.

Bu konuda İbn Hazm'a katılmamak mümkün değildir. İslâm'ın ilk yılları için belki böyle bir neden ileri sürülebilir. Fakat Mekke fethinden sonra artık Müslümanların böyle çok görünme gibi bir ihtiyaçları olduğu söylenemez. Üstelik Ummü Atiyye yukarıdaki hadisi hem rivayet etmiş hem de o doğrultuda fetva vermiş, sahâbîlerden ona karşı çıkanlar olmamıştır. Gerçi kaynaklarımızda bu hanım sahâbîye'nin ne zaman vefat ettiği tesbit edilememiştir. Ancak sahabe ve tabinûdan pek çok kimsenin bu hanımdan cenâze yıkamayı öğrendikleri sabit olduğundan¹⁰⁰ onun Hz. Peygamber'den sonra vefat ettiği söylenebilir. Bu durumda Hz. Peygamber'den sonra bu hükmün nesh edilmiş olması söz konusu olamaz. Ayrıca genç sahâbi İbn Abbas (68/687) ailesini bayram namazına götürerek bunun bizzat kendisi uygulamıştır¹⁰¹. O halde Tahavî'nin nesh iddiasını bu iddiaya dayanak ileri sürdüğü gerekçeyi kabul etmek oldukça zordur. Netice itibarıyla Hz. Peygamber'in uygulamasını dikkate alarak kadınların bayram namazlarına katılabileceklerini söyleyebiliriz.

Ama günümüzde bu sünnetin her coğrafyada uygulanmasının zor olduğunu da biliyoruz. Zira Hz. Peygamber zamanında bayram namazları açık alanda kılındığından kadınların yer bulmama problemi yoktu. Bu gün ise bayram namazları genellikle camilerde kılınmaktadır. Bu da belli bir kapasiteye sahip olan camilerde kadınların yer bulamama sıkıntısını beraberinde getireceği açıktır. Ancak böyle bir durum bile sünnetin tamamen ihmalini gerektirmez.

⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhalla*, Mısır, 1387/1967, III, 180-181.

⁹⁹ İbn Hazm, a.g.e., ay.

¹⁰⁰ Bkz. İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, Darul-Fikr, Beyrut, 1404/1984, XII, 482.

¹⁰¹ es-San'anî, a.g.e., ay.

Zira kadınlar için yer bulma probleminin bulunmadığı bölgelerde Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda kadınların bayram namazlarına katılmaları iyi olur.

Kadınların bayram namazı kılmalarına ister vacip, ister sünnet denisin, şu bir hakikat ki, Allah Resûlü'nün bütün kadınların bayram namazlarına katılmalarını istediği kesin ve sabittir. Uygun ve müsait ortamlarda bu sünneti ihya etmek de gerekir. Uygun olmayan ortamları uygun hale getirmek de müslüman topluma düşen bir görevdir. Bu görev yerine getirilir ya da getirilmez bu ayrı bir konu. Ama herkesin bilmesi gereken şey, Hz. Peygamber döneminde ve onun emri ile kadınların bayram namazlarına katıldıkları gerçeğidir.

3- Kadınların Evde Namaz Kılmaları

Bazı hadislerde kadınların evlerinin özel bölmelerinde kılacakları namazın daha sevaplı (efdal) olduğu ifade edilmiştir. Gerçi bu mealdeki hadisler, kadınların mescide gidip namaz kıldıklarını gösteren hadisler kadar sahih ve yaygın değildir. Nitekim meşhur altı ana hadis kitabından sadece Ebu Davûd'un Sünen'inde konu ile alakalı iki rivayet vardır. Bu rivayetlerden birisinin de konu ile alakası pek yoktur. Diğer 5 hadis kitabında yer almayan bu rivayetler, her nedense bazı Müslümanların zihninde sahih hadislerden daha çok şöhrat bulmuş ve sanki sahih hadsileri gölgede bırakmıştır. Zira kadınların camide namaz kılmaları söz konusu olunca hemen “kadınların evleri onlar için daha hayırlı değil mi? diye sorularak bu anlamdaki hadisler hatırlatılır ve öne sürülür. Hatta bazı müellifler, bu mealdeki rivayetlerden yola çıkarak “kadınlar cemaate gelemeyiz” sonucuna varmışlardır¹⁰². Oysaki aşağıda metinini zikredeceğimiz birinci rivayetten kadınların mescide gelemeyecekleri manasını çıkarmak pek kolay değildir. Zira söz konusu hadisinde Hz. Peygamber, şöyle buyuruyor:

صلاة المرأة في بيتها أفضل من صلاتها في حجرتها وصلاتها في محدها أفضل من صلاتها

في بيتها

Kadının yatak odasında kıldığı namaz, salonunda kıldığı namazdan daha sevaplıdır, özel eşyalarını saklandığı odada kıldığı namaz da yatak odasında kıldığı namazdan daha sevaplıdır¹⁰³. Bu rivayetten ‘kadının evinde kıldığı namazı, mescitte

¹⁰² Bkz. Şeyhzâde, Abdurrahman, b. Şeyh Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-Enhür*, İst,1319,1,90.

¹⁰³ Ebu Davûd, *Salât*, 35; İbn Huzeyme, *Sahih*, el- Mektebetü'l-İslâmî, 1390/1970, III, 95.

kıldığı namazdan daha sevaplıdır, ya da kadınlar mescide çıkamazlar' diye bir sonuç çıkarmak oldukça zordur. Dikkat edilirse buradaki hayırlı namaz mukayesesi, kadının mescitte kıldığı namazı ile evde kıldığı namazı arasında değildir. Mukayese, onun kendi evinin bölümleri arasındadır. Buna göre kadının evinin bölümleri arasındaki en hayırlı namazı, evinin en sakin bölümünde kıldığı namazı olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁴. Evin en sakin bölümü ise kadının huşu içerisinde namaz kılmasına en uygun yerdir.

Bu konuda delil olmaya elverişli gibi görünen ikinci rivayettir. Bu rivayette Allah Resûlü:

لا تمنعوا نساءكم المساجد وبيوتهن خير لهن

“Kadınlarınızın mescitlere gitmelerine mani olmayınız. Ancak onların evleri kendileri için daha hayırlıdır”, buyurmuştur¹⁰⁵. Ne var ki, bu hadisin sıhhati tartışmalıdır. Gerçi Hâkim en-Neysaburî (405/1014) bu rivayete sahih demiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Fakat Elbânî bu görüşe karşı çıkarak : “Eğer bu rivayet, Habib b. Sabit (119/737)’in “عن” siygasıyla yaptığı bir rivayet olmasaydı, onların dediği gibi rivayet sahih kabul edilebilirdi,” değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁰⁶. Araştırdığımızda gerçekten *وبيوتهن خير لهن* ziyadesinin bulunduğu rivayetlerin ortak ravisinin Habib b. Sabit olduğunu ve “عن” eda siygası ile rivayet edildiğini görüyoruz¹⁰⁷. Senedin ilgili kısmı Habib b. Sabit - İbn Ömer’den şeklindedir.

حبيب بن أبي ثابت عن ابن عمر

Habib b. Sabit’in (129/746) hadis otoriteleri tarafından “tedlis” yapığının belirtilmesi¹⁰⁸ ve adı geçen siyga ile hadisin rivayet edilmesi, bu rivayetin sahih olduğunu göstermez. Hatta rivayetin son kısmının Hz. Peygamber’e aidiyetinin biraz zayıf olduğu da söylenebilir. İşin ilginç yanı, en çok dile getirilen de adı geçen hadisin son cümlesidir. Yani “(...)Kadınların evleri kendileri için daha hayırlıdır”, kısmıdır.

¹⁰⁴ Ebu Davûd’a atıfta bulunarak yukarıdaki hadisi eserine alan İbn Hazm, hadisin lafzında tashifde bulunarak, | وصلاتها في مسجدها | lafzını | وصلاتها في محدها | şeklinde kaydetmiş ve buradaki “mescit” ifadesini de “mahalle mescidi” diye yorumlamıştır. Oysaki hadisin Ebu Davûd’daki metninde “mescit” lafzı yoktur. (Bkz. İbn Hazm, *el-Muhalla*, III,183. Krş. Ebu Davûd, *Salât*, 35).

¹⁰⁵ Ebu Davûd, *Salât*,52; Ahmed b.Hanbel, II, 76; İbn Huzeyme, a.g.e., II, 92;Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 327.

¹⁰⁶ Bkz Nasıruddîn el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl*, nşr. el-Mektebetu'l-İslâmî, ikinci baskı, Beyrut, 1405/1985, II, 294.

¹⁰⁷ Bk. A.g.e., ay.;a.g.e.,ay.

¹⁰⁸ Bk. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II,156; amlf, *Takrîbu't-Tehzib*, Suriye, 1406/1986, I,150; İbn Hibban *es-Sikât*, Dâru'l-Fikr, 1395/1975, IV,137; el-Alâî, *Camiut-Tahsil*, Beyrut,1407/1987, I, 105.

Hadisin baş tarafı da söylenmeyince bundan sadece kadınların mescide gitmelerinin gereksiz ve hayırsız olduğu anlaşılır.

Oysaki hadisin birinci cümlesinde Allah Resûlü, yine erkeklere; mescide gitmek isteyen hanımlara mani olmayın, buyuruyor. Böylece Hz. Peygamber, mescide gitmeyi kadınlara yasaklamıyor. Başka bir ifade ile yine burada kadınların mescide gidebileceği vurgulanıyor. Arkasından ikinci cümlede hanımların evlerinin de kendileri için daha hayırlı olduğunu belirtiyor. Fakat acaba bu hayırlılık bütün kadınlar için mi yoksa bazı hanımlar için mi? sorusu akla gelmektedir. Çünkü buraya kadar hep kadınların cemaate katımlarının sevap olacağını söyledik. Gerçi bu hadisin ikinci kısmı sahih hadislerle çelişecek kadar sahih değildir. Fakat onu yok saymaktansa yine de anlamaya çalışmak gerekir.

Aslında bu rivayetten ne kast edildiğini tam anlamak için Allah Resûlü'nün bu sözü, hangi makamda ve kimlere söylediğini tespit etmemiz gerekir. Bu konuda bize yardımcı olacak olan hadisin sebebi vürûdu yani söyleniş sebebidir. Ne var ki, kaynaklarda bu tür bilgiye sahip değiliz. Bu durumda Allah Resulü'nün, bununla bütün kadınları mı yoksa işi gücü ve küçük çocukları olması dolayısıyla mescide gidemeyen veya izin almakta sorun yaşayan kadınları mı kastettiğini kesin olarak bilemeyiz. Ancak bazı ipuçlarından yola çıkarak adı geçen iki ihtimal üzerinde durabiliriz. İlk bakışta hadisteki ifadede sanki 'kadınlar cemaate gelmeseler daha iyi olur' ve bütün kadınların kast edildiği manası da anlaşılabilir. Ancak o dönemdeki bazı hanımların mescide gidip orada namaz kılmaları, bu yaklaşımın isabetli olmadığını düşündürmektedir. Çünkü eğer Hz. Peygamber, bütün kadınları kast ederek 'onlar namazlarını evde kılsalar da cemaate gelmeseler daha iyi olur' demek istemiş olsaydı; kadınlar da bunu anlamış olur, daha hayırlı olanı yapar, namazlarını evlerinde kılar, hiç mescide gitmezlerdi. Eğer kadınlar yanlış anlamış olsaydı, o takdirde Allah Resulü onu tashih ederdi ve yine kadınlar namaza mescide gelmezlerdi. Halbuki pek çok hanımın mescide gidip namaz kıldıklarını yukarıda gördük. Buna göre burada bütün kadınların kast edildiğini söylemek zordur. Zaten bazı rivayetlerde Allah Resulü'nün bu tür tavsiyesinin özel olduğu, daha açıkçası mescide gelmek için kocasından izin alamayan veya mescide gelme imkânı olmayan hanımlarla alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mescide gitmek için kocalarından izin alamayan bazı hanımlar, Hz. Peygamber'e gelerek:

بمعنا أزواجنا أن نصلّي معك ونحب الصلاة معك “ Ey Allah’ın elçisi, biz seninle namaz kılmayı seviyoruz, ama kocalarımız mani oluyor, izin vermiyorlar.(Ne yapalım?).” dediler. Bunun üzerine Allah Resulü de:

“Sizin kendi odalarınızda وصالاتكن في حجركن أفضل من صلاتكن في الجماعة kıldığınız namaz, cemaatle kıldığınız namazdan daha sevaplıdır,”buyurdu¹⁰⁹. Allah Resûlü’nun burada, kocasından izin alamayan hanımlar için evinde kılacakları namazın daha hayırlı olduğunu söylemesi, onların bu yüzden kocalarıyla problem yaşamamalarını sağlamaya yönelik olduğu açıktır. Gerçi bu hadisin, sıhhat problemi vardır; senedinde bulunan İbn Lehîa’dan dolayı bu hadis zayıftır. Ancak Beyhakî’nin bu hadisi başka bir senedle rivayet etmesi, onun sahih senedinin bulunduğu delil gösterilebilir¹¹⁰. Böylece hadisin sıhhat problemi ortadan kalkmış olur.

Yine bir başka hanım:

يا رسول الله اني أحب الصلاة معك قال قد علمت انك تحبين الصلاة معي وصالاتك في بيتك خير لك من صلاتك في حجرتك وصالاتك في حجرتك خير من صلاتك في دارك وصالاتك في دارك خير لك من صلاتك في مسجد قومك وصالاتك في مسجد قومك خير لك من صلاتك في مسجدي قال فأمرت فبنى لها مسجد في أقصى شيء من بيتها وأظلمه فكانت تصلي فيه حتى لقيت الله

“Ey Allah’ın Elçisi seninle beraber namaz kılmayı seviyorum,” dedi. Ama başka bir açıklamada bulunmadı. Onun halinden ne demek istediğini anlayan Allah Resûlü de: “ Senin benimle namaz kılmayı istediğini kesin olarak biliyorum. Ama senin için yatak odanda kıldığın namaz, hücrende kıldığın namazdan daha hayırlıdır, Hücrende kıldığın evinde kıldığından, evinde kıldığın mahalle mescidinde kıldığından mahalle mescidinde kıldığın ise benim mescidimde kıldığından daha sevaplıdır, buyurdu. Allah Resulünün bu açıklamasını dinleyen kadın kendisi için emretti, evinin en ücra ve karanlık köşesinde bir mescit yapıldı. Rivayetin devamında bu hanımın vefat edinceye kadar namazlarını o mekânda eda ettiği belirtilmektedir.¹¹¹ Bu olayda da yine özel bir durum söz konusudur. Zira Allah Resulü o kadına özel olarak “senin için evinde namaz kılman hayırlı” ifadesini kullanıyor; “Siz kadınlar için hayırlı” demiyor. Bu hadiste bütün kadınlar değil sadece mescide gelemeyen hanımların söz konusu olduğu açıktır. Buna göre işi gücü olan vakti müsait olmayan hanımlar için

¹⁰⁹ Bkz İbn Ebî Şeybe, a.g.e., II,157;et-Taberânî, a.g.e., XXV, 148.

¹¹⁰ el- Beyhakî, a.g.e., III,132.

¹¹¹ Ahmed b.Hanbel, VI, 371; İbn Huzeyme, a.g.e., III,91; İbn Hibban, *Sahih*, V,595.

evde namaz kılmaların onlar için daha hayırlıdır, diyebiliriz. Vakti müsait olan, camiye gidebilen hanımlar için de camide namaz kılmak daha hayırlıdır. Çünkü camide namaz kılan hanım, ruhen rahatlar, vaaz nasihat dinler, kendisi için ve toplum için camide çok şey öğrenir, sosyalleşir, toplu ibadetin zevkini tadar.

Tabii bu arada bazı kaynaklarda bütün hanımların evinde kıldıkları namazın mescitte kıldıkları namazdan daha sevap olduğunu ifade eden haberler de yok değildir. Ama aşağıda görüleceği üzere bunların hepsi zayıftır. Bunlara dayanarak bir hükme varmak oldukça zordur. Örneğin Beyhakî'nin Hz. Aişe kanalı ile rivayet ettiği hadis böyledir. Bu uzun hadiste özetle Allah Resulünün:

”لأن تصلي المرأة في بيتها خير من أن تصلي في المسجد“

“Kadının evinde kıldığı namaz, mescitte kıldığından daha hayırlıdır,” buyurduğu nakledilmektedir¹¹². el-Münâvî, Süyûtî'nin bu haberi kaydettiğini ve bu haber için “hasen” işareti koyduğunu; ancak söz konusu haberin, senesinde bulunan Muhammed b.Abdurrahman b. Ebu Lebîne'den dolayı zayıf olduğunu ifade etmiştir¹¹³. Bu habere benzeyen bir başka rivayeti de İbn Abdilberr kaydetmiştir¹¹⁴. İbn Hazm bu haberin delil olamayacağını çünkü bunda çokça tashif, ve galatın bulunduğunu söylemiştir¹¹⁵. Aynı anlamı ifade eden bir başka haber de Müttakî el-Hindi kaydetmiş ve arkasından bu haberin senesinde yer alan Cerir b. Eyyub el-Becelî'nin metruk bir ravî olduğunu belirtmiştir¹¹⁶.

Bir başka rivayette ise Efendimiz'in: “خير صلاة النساء في قعر بيوتهن” kadınların namazlarının hayırlısı evlerinin dip odasında kıldıkları namazdır.¹¹⁷ Metni aynı fakat Senedi farklı olan başka bir haber de Ebû Ya'la'nın Müsned'inde yer almaktadır¹¹⁸. Bu rivayetlerin hepsinin senesinde ortak olarak İbn Lehia' bulunmaktadır. Bu ravi ise zayıftır¹¹⁹.

Daha enteresani ilk kaynaklarda hiç bulunmayan ve sahih hadislerle tamamen zıt olan bir rivayette ise Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu nakledilmektedir: “Kadının

¹¹² Bkz. el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, VI, 172; Aynı müellif, Sünen, III,132.

¹¹³ el-Münâvî, *Feyzül- Kadir*, V,257. Bu râvinin zayıf olduğunu görmek için bkz. İbn Hacer, *Tarkîbu't- Tehzîb*, I,493; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, thk, Muhammed Avvame, Cidde,1413/1992, II,193.

¹¹⁴ Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temihid*, XXIII, 399.

¹¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhalla*, III, 180-184.

¹¹⁶ el-Müttekî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, Beyrut,1405/1985, VII, 1158.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, VI,301

¹¹⁸ *Müsnedü Ebi Ya'la*, Dimeşk, 1404/1984, XII,454

¹¹⁹ Bkz. el-Elbânî, *İrvâu'l-Galîl*, Beyrut,1405/1985,I,295.

tek başına namaz kılması cemaatle namaz kılmasından yirmi beş derece daha sevaplıdır.” Hicrî 5. asra kadar yazılan kaynakların hiç birisinde yer almayan bu rivayeti, önce ed-Deylemî(509/1115)¹²⁰ ve daha sonra da Süyûtî (911/1505) kaydetmiştir. Daha da garibi Suyûtî'in bu habere sahih işaretini koymasındır, Senedi olmayan bu haberin sahabî ravisinin İbn Ömer olması düşündürücüdür¹²¹. Çünkü İbn Ömer kadınların mescide gelmeleri ilgili hadislerin çoğunu rivayet eden ve buna karşı çıkan çocuklarına sert tepki gösteren bir sahâbîdir. Elbanî bu haberin münker olduğunu söylemiştir¹²². Sahih hadislerle çelişen bu habere güvenmek söz konusu olamaz.

Buna benzeyen rivayetleri bazı ahlak ve fıkıh kitaplarında görmek mümkündür: Mesela İmam Gazali, İhya adlı eserinde şöyle bir hadis kaydetmiştir:

أقرب ما تكون المرأة من وجه ربحا إذا كانت في قعر بيتها وإن صلاتها في صحن دارها
أفضل من صلاتها في المسجد وصلاتها في بيتها أفضل من صلاتها في صحن دارها

“Kadının Rabbine en yakın olduğu zaman, onun evinin en dip odasında olduğu zamandır. Şüphesiz onun evinin salonunda namaz kılması mescitte namaz kılmasından daha faziletlidir. Yatak odasında kıldığı namaz da, salonda kıldığı namazdan daha faziletlidir”¹²³. Bu haber, kadının evinde kıldığı namazın mescitte kıldığı namazdan efdal olduğunu göstermektedir. Fakat bu haberin de hiçbir senedi yoktur. Üstelik İmam Gazzalî(505/1111) hariç, hicrî beşinci asra kadar yazılan hadis kaynaklarında bu kompozisyonda senedli bir hadis metnine rastlamıyoruz. Öyle anlaşılıyor ki bu metin, bazı hadislerin birleştirilmesi ve bazı ilavelerin yapılmasıyla oluşturulan bir metindir. Nitekim İrakî de buna işaret etmiştir. Senedi olmayan bu habere sahih demek oldukça güçtür. Buna benzer bir metni de Kasanî kaydetmiştir:

صلاة المرأة في مسجد بيتها أفضل من صلاتها في مسجد دارها و صلاتها في صحن دارها
أفضل من صلاتها في مسجد حبيها

“Kadının evinin mescidinde namaz kılması, onun dairesinin mescidinde kılmasından daha faziletlidir. Evinin salonunda kıldığı namaz da mahallesinin mescidinde kıldığından efdaldır.” Kasanî de bu haberi bizim konumuza delil olarak

¹²⁰ ed-Deylemî, *Firdevsü'l- Ahbâr*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987; II,542; el-Münavî, a.g.e., IV,223.

¹²¹ Süyûtî, *el-Camiu's-Sağîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990,s.314.

¹²² Muhammed, Nasıruddin el-Elbânî, *es-Silsiletu'd-Daife*, Riyad, ty., VI,389.

¹²³ İmam Gazzalî, *İhya*, Kahire, 1387/1967, II,73-74

kullanmamış; o, söz konusu haberi, kadınların evlerinde itikâfa girmeleri efdaldır” görüşüne delil olarak ileri sürmüştür¹²⁴.

Ve nihayet Şeyhzâde h. 1701’ de birinci cildini tamamladığı eserinde bu konuda şöyle bir haber kaydetmiştir:

صلاتها في قعر بيتها أفضل من صلاتها في صحن دارها وصلاتها في صحن دارها أفضل
من صلاتها في مسجدها وبيوتها خير لمن

“Kadının evinin en dip odasında namaz kılması, dairesinin salonunda kıldığından efdaldır. Dairesinin salonunda kılması da mescidinde kılmasından daha faziletlidir. Onların evleri kendileri için daha hayırlıdır.” Şeyhzâde bu haberi “Bayanlar, gece veya gündüz cemaate gelmezler” görüşüne delil olarak kullanmıştır¹²⁵. Bu üç kaynak dışında bu hadisi bulamıyoruz. Üstelik bu rivayetlerin senedi de yoktur. Senedi olmayan bu rivayetlere sahih demek, bunlar üzerin hüküm bina etmek oldukça zordur.

Görüldüğü üzere kadının tek başına kıldığı namazın mescitte kıldığı namazdan efdal olduğuna dair rivayetlerin bir kısmının senedi hiç yoktur. Yani Hz. Peygamber’e aidiyetleri hiç belli değildir. Bir kısmı zayıftır. Bu tür rivayetlere hüküm bina edilemez. Sahih yakın olanlar ise özeldir. Yani kocasından izin alamayan ve camiye gelme imkânı olmayan hanımlarla alakalıdır. Elbette ki, bu durumda olan kadınların evlerinde namazlarını kılmaları hayırlıdır. Mazereti olan bütün hanımlar, bu kategoriye dahil edilebilir. Ancak imkânı olan cami adabına riayet eden hanımların koku sürünmemek ve kılık kıyafetlerine dikkat etmek kaydıyla Mescide gidip kendilerine ayrılan kısımda namaz kılmaları daha sevaplıdır.

3.1-Fakihlerin Konuya Yaklaşımı

Yukarıda da işaret edildiği gibi genel olarak fakihler, kadınların cemaate katılmaları konusuna sıcak bakmamışlardır. Zira fakihler, hüküm verirken sadece “nass”ı değil; “nass”la birlikte sosyal realiteyi ve içinde yaşadıkları dönemin şartlarını da dikkate almaktadırlar. Binaenaleyh ilk müçtehitler kendi dönemlerindeki toplum yapısını dikkate alarak kadınların cemaate katılmaları hususunda bazı sınırlamalar getirmişlerdir. Ancak bu sınırlamayı getirirken Hz. Peygamber zamanında tüm

¹²⁴ Bkz. Kâsanî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes’ûd, *Bedâiü’-Sanâi’ fî Tertibi’ş-Şerâi’*, Beyrut, 1406/1986, I, 275-75.

¹²⁵ Şeyhzâde, Abdurrahman, a.g.e., I, 90.

kadınların mescide gitmelerine izin verildiğini belirtmişler, bu sınırlamaya gerekçe olarak Hz. Peygamberin herhangi bir hadisini de zikretmemişlerdir. Nitekim Ebu Hanife, (150/767) naklî hiçbir delil ileri sürmeden bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmiştir: “Kadınların (mescide) çıkmalarına ruhsat verilmişti. Ama bugün yaşlı kadınların dışındakilerin mescide çıkmaları uygun olmaz. Yaşlı kadınların çıkmasında ise bir beis yoktur”¹²⁶. Buradaki *و أما اليوم فلا ينبغي* “bugün uygun olmaz” ifadesi bu görüşün zamanla kayıtlı olduğunu, yani toplumsal şartlardan kaynaklandığını açıkça göstermektedir. Hocasının görüşlerini aktaran İmam Muhammed de tıpkı Ebu Hanife gibi bu ayırımın nakli dayanağından hiç söz etmemiştir¹²⁷. Bu da bu hükmün zamanla kayıtlı olduğunu te’yîd etmektedir. Zaten Allah Resulü’nün genç bayanların mescide gitmemeleri yönünde bir beyanı olsaydı sahâbiler tarafından mutlaka zikredilir ve kaynaklarda yerini alırdı. Oysaki muteber hadis kaynaklarında bu mealde bir hadis göremiyoruz. Kısacası bu ifadelerden kadınların mescide gitmeleri konusunda genç yaşlı ayırımına gidildiği ve bu ayırımın herhangi bir nakle değil de o döneme ait bir problemenden kaynaklandığını anlamak yanlış olmasa gerekir.

Daha sonraki Hanefî uleması, Ebu Hanife’nin görüşlerini tekrarlamışlar ilave olarak bu görüşün gerekçesini ve adını koyabilmişlerdir. Buna ek olarak da bu konuda naklî delil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Serahsî (483/1091), genç bayanların camiye gelmelerinin mekruh olmasının dayanağı hususunda şunu kaydetmiştir: “Fitneden dolayı Onlara (genç bayanlara) evlerinde oturmaları emredildi ve dışarı da çıkmaları yasaklandı”¹²⁸. Bu ifadeden genç bayanların dışarı çıkmalarının yasaklandığı anlaşılmaktadır. Fakat bu yasağın kim tarafından konulduğunu belirtilmemektedir. Daha açıkçası Serahsî, bu konuda sanki bir nakil olduğunu ima etmiş, fakat bunun failini açıkça söylememiştir. Ondandır bir asır sonra gelen Kâsânî (587/1191) ise, bir rivayete dayanarak bu yasağın failinin Hz. Ömer olduğunu şu ifadelerle kaydetmektedir:

“Genç bayanların cemaate çıkmaları mubah olmaz. Çünkü Hz Ömer, genç bayanların çıkmalarını yasakladı. Ayrıca kadınların cemaate çıkmaları fitneye sebep olur, fitne ise haramdır, harama götüren şey de haramdır”¹²⁹.

¹²⁶ İmam Muhammed, *Kitabu'l-Hucce*, Alemu'l-Kutub, Nşr Mehdî, el-Keylanî,el-Kadirî(3. baskı), Beyrut,1403/1893, I, 306

¹²⁷ İmam Muhammed, *Kitabu'l-Asâr* I, 547- 550.

¹²⁸ Serahsî, Muhammed Ahmed b.Ebü Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1989, II,41.

¹²⁹ Kâsânî, , a.g.e., I,157.

Ne var ki Kâsanî'nin senedini ve kaynağını zikretmeden kaydettiği 'Hz. Ömer'in genç bayanların camiye gelmelerini yasakladığına' dair rivayeti hadis kaynaklarının hiçbirisinde bulamıyoruz. Bu da rivayetin sahih bir kaynağının olmadığını; dolayısıyla bu yasağın Hz. Ömer'e dayanmadığını göstermektedir. Gerçi Hz. Ömer'in kadın konusunda hassas olduğu bilinmektedir. Bu da Hz. Ömer'e böyle bir hükmün isnadını kolaylaştırmış olabilir. Ama bu, sağlam delil olmadan Hz. Ömer'e veya bir başkasına böyle bir isnadda bulunmayı haklı kılamaz. Kaldı ki, Hz. Ömer'in kendi hanımının camiye çıkmasına dahi mani olmadığını biliyoruz. Kendi hanımına mani olmayan Hz. Ömer'in diğer hanımlara mani olması düşünülemez. Kanaatimize göre, burada ya bir sehiv ya da bir gözden kaçma söz konusu olmuş olabilir. Nitekim Kâsanî'den beş yıl sonra vefat eden çağdaşı Hanefî alimi Merginânî (593/1196) böyle bir naklî delilden hiç bahsetmez. O, bu hükmün sebebinin sadece "fitne endişesi" olduğunu belirterek: "Kadınların yani genç bayanların cemaate gelmeleri mekruh olur. Çünkü onda (onların cemaate çıkmasında) fitne vardır,¹³⁰ der. Bu da Hz. Ömer'e isnad edilen söz konusu yasağın sahih bir delilden yoksun olduğunu göstermektedir.

Mavsîlî(683/1284) ise, genç bayanların cemaate katılmalarının mekruh olmasını iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan birisi daha önceki müelliflerin söz ettiği "fitne" gerekçesi; diğeri de Hz. Peygamber'in: *بيوتهن خير لهن* "Kadınların evleri kendileri için daha hayırlıdır" hadisidir ¹³¹. Mavsîlî'nin bu delili, hadis olma özelliği taşıması bakımından diğer fakihlerin bu konuda hadis diye ileri sürdüklerinin en sağlamı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü söz konusu rivayetin sıhhati tartışmalı olsa bile en azından Ebu Davûd'un Sünen'inde ve diğer bazı kaynaklarda bulabiliyoruz. Ancak Mavsîlî de rivayetin sahih olan kısmını, yani, baş tarafını almamıştır. Rivayetin tamamı ise şöyledir:

لا تمنعوا نساءكم المساجد وبيوتهن خير لهن

"Kadınlarınızın mescide gitmelerine mani olmayınız. Onların evleri kendileri için daha hayırlıdır." Bu rivayetin sıhhati konusundaki değerlendirmelerden yukarıda söz etmiş, rivayetin işi gücü olan veya kocasından izin alamayan hanımlarla ilgili olabileceğini belirtmiştik. Ne var ki, Mavsîlî, bu hadisi genç bayanların namaza

¹³⁰ el-Merginânî, Ebu'l-Hasen, Ali.b. Ebu Bekr, el- *Hidâye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye,Beyrut,1410/1990, I, 61.

¹³¹ el-Mavsîlî, -*el İhtiyâr li Ta'lîli'l- Muhtâr*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut,1395/1975,I,59.

çıkmalarının mekruh olduğu görüşüne delil olarak zikretmiştir. Oysaki Hz. Peygamber döneminde böyle bir mananın anlaşıldığını, yani genç yaşlı bayan diye bir ayırım yapıldığını görmüyoruz. Tam aksine çocuklu kadınların mescide geldiklerini, çocuğun ağlaması üzerine Hz. Peygamber'in fatiha suresinden sonra kıraati uzatmadığını görmüştük. Binaenaleyh bu ifadeyi genç bayanların namaza çıkmalarının mekruh olduğuna delil getirmek güçtür.

Görüldüğü üzere “genç bayanların cemaate çıkmaları mekruhtur” hükmünün hadislere dayandığını söylemek bir zorlamadan başka bir şey değildir.

Hanefiler kadar olmasa bile diğer mezheplerde de bayanların cemaate katılmaları hususunda az çok bir sınırlamanın olduğu söylenebilir. Mesela İmam Malik'e göre kadınların mescitlere gitmelerine mani olunmaz. İstiska ve bayram namazlarına gelince, yaşlı bayanların bu namazlara gitmesinde bir beis yoktur. Başka bir rivayete göre İmam Malik, bu konuda şöyle demiştir: “ Erkeklerin şehvet duymayacağı kadınlar her zaman mescide çıkabilirler. Genç bayanlar da ara sıra gidebilirler”¹³². İmam Şafî de güzel ve gösterişli bayanların yağmur duasına çıkmalarına sıcak bakmamıştır¹³³.

Kadınların cemaate katılmaları konusunda bir başka sınırlama da vakit sınırlamasıdır. Yalnız bu sınırlama sadece İmam Ebu Hanife'ye aittir. Ebu Hanife'ye göre yaşlı kadınlar akşam, yatsı, sabah ve bayram namazlarına çıkabilirler. Öğle ikindi ve Cuma namazlarına çıkmalarına izin verilmez.¹³⁴ Çünkü ona göre fasıklar geceleri fiskları ile meşgul olurlar, kadınları rahatsız etmezler. Gündüzleri de ortalıkta dolaşp kadınları rahatsız edebilirler. Ne var ki, Ebu Yusuf ile İmam Muhammed bu konuda Ebu Hanife'den farklı düşünmektedirler. Bu iki imama göre yaşlı kadınlar her vakit camiye gidebilirler¹³⁵.

İbn Hacer de kadınların camiye gitmesinde gece gündüz ayrımı yapılmasını isabetli bulmaz. Bu alime göre Hanefilerden biri (Ebu Hanife) haberin zahirine baktı. Yani oradaki (bazı hadislerdeki) بالليل kaydına baktı ve yaşlı kadınların sadece “gece” camiye gidebileceklerini söyledi. Sebep olarak da fasıkların geceleri kendi fiskları ile meşgul olacaklarını düşündü. Gündüzleri ise onlar, halk arasında olurlar, bu nedenle kadınları rahatsız edebilirler dedi. İbn Hacer sözüne devamlı şöyle der:

¹³² İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XXIII, 402,403.

¹³³ Bkz. Şafî, *el-Ümm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1393, I, 284.

¹³⁴ Serahsî, *Mebûd*, II,41; el- Merginâî, el- Hidaye, I, 61,62.

¹³⁵ Serahsî, a.g.e ay.; el- Merginî, a.g.e., I, 62.

Bazı fasıkların geceleri meşgul oldukları doğru olabilir. Fakat hepsi için durum böyle değildir. Tam aksine bazıları bu iş için geceleri bir fırsat olarak değerlendirirler. Çünkü gündüzün onların yakayı ele vermeleri daha kolay olur, halk da böylesi insanlara gündüz tepki gösterir¹³⁶. Vakit ayırımına karşı olanlara göre yaşlı hanımlara rağbet az olacağından onların her vakit camiye gelmeleri fitneye sebep olmaz¹³⁷.

Azimabâdî (1273/1856) de genç- yaşlı ayırımına karşı çıkar ve bunu pek doğru bulmaz. Nitekim o, şöyle der: Malikiler ve diğerlerinden pek çok fakih bu konuda genç olma ve benzeri özellikler taşıyan hanımlarla diğer hanımlar arasında bir ayırım yaptılar. Ama bu ayırım tartışmaya açıktır. Çünkü söz konusu özellikleri taşımayan ya da bu özelliklerini dışarıya belli etmeyen tesettürlü hanımlar için güven hâsıl olur. Dolayısıyla tesettürlü hanımların namaza çıkmaları da mahzurlu olmaz.¹³⁸

Kadınların cemaate katılmalarına sıcak bakan mezhebin Hanbeli mezhebi olduğu söylenebilir. Nitekim Hanbeli alimlerinden İbn Kudâme' (630/1223) ye göre kadınların bayram namazlarına gelmesinde bir sakınca yoktur. Onların giyim kuşamlarına dikkat ederek, koku sürünmeden namaza gelmeleri müstehaptır. Hz. Peygamber'in sünnetine tabi olmak daha layıktır. Hz. Aişe'nin uyarısı ise bütün kadınlara yönelik değil, sadece giyimine kuşamına dikkat etmeyen koku sürünen kadınlara yöneliktir¹³⁹.

Görüldüğü üzere ilk müçtehitlerden bazıları Allah Resulü'nün kadınların cemaate katılmaları hususundaki uygulama ve açıklamalarının kapsamını az ya da çok daraltmışlardır. Bu daraltmaya gerekçe olarak; 'Allah Resulü'nün bu konuda sahih bir hadisi var da biz ona dayanarak böyle kanaate vardık' dememişlerdir. Daha sonraki fakihler ise bu sınırlamaya naklî delil bulmaya çalışmış, fakat konuyla doğrudan alakalı sahih bir hadis bulamamışlardır. Onların ileri sürdüğü en önemli illet "fitne"dir.

İş bu kadarla da kalmamış, hicrî VI. asırdan sonraki eserlerde aynı gerekçe ile bütün kadınların namaza çıkmaları mekruh sayılmıştır. Örneğin İbnu'l-Hümmam es-Sivâsî (681/1282) bunu şöyle ifade etmiştir: "Müteehhirun alimleri, diğer zamanlara göre (kendi zamanlarını kastederek) bu zamanda fesat galip olduğu için bu yasağı,

¹³⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 383.

¹³⁷ el- Aynî, *Umde*, VI, 156.

¹³⁸ Azimâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed, *Avnül-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Davûd*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1988, II, 192.

¹³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405, II, 232.

her namaza (her vakte) ve yaşlı–genç (tüm) kadınlara teşmil etmişlerdir¹⁴⁰. Mavsîfî (683/1284) de genç bayanların cemaate katılmalarının mekruh olduğunu belirttikten sonra kendi döneminde olması gerekeni de şöyle ifade etmiştir: “Bizim zamanımızda tercih edilen, yaşlı kadınların da cemaate gelmelerinin caiz olmamasıdır. Çünkü bu zaman, fesat zamanı ve aynı zamanda fuşşun tezahür ettiği bir zamandır¹⁴¹. Şeyhzâde (955/1548) ise: “ Bizim zamanımıza gelince (tüm) kadınlar cemaate gelmekten menedilirler, fetvâ da bu şekildedir”¹⁴²diyerek noktayı koymuştur.

Görünen o ki, kadınların camiye gelmelerine sıcak bakmayan alimlerin genel olarak ileri sürdükleri gerekçe kendi zamanlarındaki “fitne”dir. Daha doğrusu, fıkıhçı açıklamaların, ibadetin özüne ve gereğine değil, kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmalarının doğurması muhtemel olumsuz sonuçlara (fitneye) dayandığı anlaşılmaktadır. Bu gerekçenin fakihlerin dönemi için geçerli olabileceğini düşünülebilir. Zira eğer bir toplumda kadınlar, cemaate katılma dışında hiç dışarı çıkmıyor ve sadece bu esnada dışarı çıkıyorlarsa, karşı cinsin onlara ilgi duyması, cemaate gelen genç bayanlarla karşılaşmak için bu durumu bir fırsat olarak değerlendirmesi ve hatta istismar etmesi söz konusu olabilir.

Bu tablo karşısında da kadınların cemaate gelmelerini hoş karşılamak elbette söz konusu olamaz. Çünkü namazı cemaatle kılmaktan maksat, Allah rızasını kazanmaktır, günah kazanmak değil. Öyle anlaşıyor ki, fakihleri kadınların cemaate çıkmaları hususunda olumsuz düşünceye iten saik de budur. Aksi takdirde sünnete rağmen, hiçbir sebep yokken fitneye sebep olur gerekçesinin ileri sürülmesi ve genç bayanların cemaate katılmalarının caiz görülmemesi nasıl izah edilebilir? Hele daha sonra gelen fakihlerin bunun kapsamını genişletip, derecesini yükselterek “bütün kadınların cemaate katılmaları tahrîmen mekruhtur”¹⁴³ hükmünü vermelerini izah etmek daha da güçtür.

Günümüzde kadınların hayatın hemen her alanında yer aldığı bir toplumda, “kadınlar camiye gelirse fitneye sebep olurlar” gerekçesiyle onları cemaatten mahrum etmek kanaatimizce doğru bir yaklaşım değildir. Doğru olan ise Hz. Peygamber’in sünnetine yönelmemiz ve Hz. Peygamber’in koyduğu ölçülere riayet eden kadınların

¹⁴⁰ İbnü’l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid *Fethu’l-Kadîr*, Dâru Sadır, Beyrut, ty. I, 259.

¹⁴¹ el-Mavsîfî, a.g.e., I, 59

¹⁴² Şeyhzâde, Abdurrahman, *Mecmul-Enhür*, I, 90.

¹⁴³ Bkz. İbn Abidîn, *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtâr*, Beyrut, ty. I, 380.

tıpkı onu döneminde olduğu gibi camilerden istifade etmelerinin, namaz kılmalarının caiz olduğunu açıkça söylememiz ve böylece de taklitten kurtulmamızdır.

Günümüzde çarşıda pazarda iş yerinde hanımların olması normal karşılanıp fitneye sebep olmazken, adabına riayet ederek camiye gelen kadın niye fitneye sebep olsun. Tam aksine camiye gelen hanımlara halk saygı da duyar. Yeter ki Hz. Peygamber'in sünneti halka anlatılsın, Hz. Peygamber döneminde kadınların camiye geldikleri vurgulansın.

Nitekim Hayrettin Karaman hoca da bazı fakihlerin bu konudaki olumsuz görüşlerinin fakihlerin kendi dönemlerindeki sosyal ve kültürel durumla alakalı olduğunu; günümüzde tedbirli olmak kaydıyla kadınların camilere gidip ibadet edebileceklerinin mahsurlu değil, faydalı olabileceğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bazı müçtehitlerin, kadınların cemaatle namaz kılmak için evlerinden çıkıp camilere gitmelerine olumsuz bakmaları kendi zamanlarındaki sosyal ve kültürel durumla alakalıdır. Bugün kadınların, özellikle makyaj veya dikkat çekici başka bir şey yapmadan cemaatle namaz kılmak için camilere gitmeleri, kadın erkek ilişkisinde günaha sebep olması bakımından etkili değildir; çünkü sokaklar her çeşitten kadınla dolup taşmaktadır. Ayrıca kadınların camiye gitmelerinde bilgi edinme, dini duyguların tatmini ve geliştirilmesi bakımından faydalar vardır. Zarar ihtimali herkese göre ve kesin olmadığına göre bunun takdiri ve tedbiri de kadınlara ve erkeklere (yükümlü ve sorumlu olanlara) bırakılmalıdır¹⁴⁴.

3.2- Kadınların Evde Erkek Bir İmamın Arkasında Cemaatle Namaz Kılmaları

Bilindiği üzere aile başlı başına sosyal bir birimdir. Toplumun çekirdeğini teşkil eder. Bu bakımdan aile de namazı cemaat halinde kılmak önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber'in evde kadınlara cemaatle namaz kıldırıldığını gösteren rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birisi şöyledir: Bir gün Enes b. Mâlik'in ninesi Ümmü Müleyke, Hz. Peygamber'i yemeğe davet etmiş, bu davete icabet eden Allah Resülü de yemek yendikten sonra ev halkına kuşluk namazı kıldırmıştır. Bu cemaate Enes'in annesi Ümmü Süleym de katılmış, erkeklerin arkasında cemaatle namaz kılmıştır¹⁴⁵. Diğer

¹⁴⁴ Karaman Hayrettin, “Evde Cemaatle Namaz ve Kadın İmam”, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0048.htm> (13.8.2009).

¹⁴⁵ Bkz. *Muvatta'* Kasru's-Salât, 31; Buhârî, Salât, 20, Ezân, 78, 161; Müslim, Mesâcid, 266; Tirmizî, Salât, 59.

bir rivayette ise İbn Abbas, Hz. Peygamber'in kendisi ile Hz. Aişe'ye evde namaz kıldırıldığını haber vermektedir¹⁴⁶. Ubey b.Kâa'b ise kadınların talebi üzerine evde onlara namaz kıldırılmış, sonra da bu durumu Hz. Peygamber'e sormuştur. Bu soruya Allah Resulü sükût ederek mukabelede bulunmuş dolayısıyla onu onaylamıştır¹⁴⁷. Bu rivayetlerden yola çıkarak kadının evinde cemaatle namaz kılabileceğini ve bunun sünnete uygun olduğunu söyleyebiliriz. Zaten bu hususta fazla bir tartışma olduğu da söylenemez.

4- Kadının İmam Olması

4.1-Kadınların Kendi Aralarında Cemaatle Namaz Kılmaları

Günümüzde kadınların kendi aralarında namazlarını cemaatle kılmaları onların sosyalleşmelerine, aralarındaki kardeşlik bağlarının gelişmesine, dayanışma ruhunun kuvvetlenmesine katkıda bulunacağını söyleyebiliriz. Ancak bunun meşru olup olmadığını söyleyebilmek için Hz. Peygamber dönemine ve dönemde yaşayan sahâbî uygulamalarına bakmamız gerekmektedir. Bu durumda kadınların kendi aralarında cemaat olması gündeme gelince ister istemez kadının imam olması da gündeme gelmektedir

Hz. Peygamber dönemine baktığımızda o dönemde bir kadının mescitte kadınlara veya erkeklere imamlık yaptığını gösteren herhangi bir rivayete rastlamıyoruz. Bu durumda kadının, mescitte kadın ve erkeklerden oluşan cemaate imamlık yapabileceğini söylemek oldukça zordur. Hatta bu yanlış olur.

4.2- Kadının, ev halkına imamlık yapması

Kadının, kadın ve erkekten oluşan ev halkına imam olup olamayacağı da tartışmalı bir meseledir. Bu konuda Hz. Peygamber döneminde bir uygulamanın olduğunu söyleyebiliriz. Ebu Davud, İbn Hanbel, Hakim ve İbn Huzeyme'nin rivayet ettikleri hadise göre kadın, kendi ev halkı olan kadın ve erkeklere imamlık yapabilir. Zira hanım sahabilerden Ümmü Varaka adında Medineli biri vardı. Hz. Peygamber, Kur'ân'ı cem etmiş (ezberlemiş) olan bu hanıma, kendi ev halkına namaz kıldırmasını emretmişti¹⁴⁸. Ümmî Varaka'nın ev halkı ise biri erkek diğeri hanım iki köleden

¹⁴⁶ Bkz. Nesaî, İmamet, 44.

¹⁴⁷ Bkz. es-San'anî, *Sübülü's-Selam*, I,46.

¹⁴⁸ Ebu Davûd, Salât, 61; Ahmed b.Hanbel, VI, 405; İbn Huzeyme, *Sahih*, III,89; Hâkim, *el-Müstedrek*, I,320; ed-Darekutnî, *Dâru'l-Ma'rife*, 1386/1966, I, 403.

ibarettir. Ebu Davûd'un kaydettiği ve İbn Huzeyme'nin sahih gördüğü hadisin ravisi Abdurrahman b. Hallad, "Ben ona ezan okuyan müezzini gördüm, yaşı büyük bir ihtiyardı" demiştir¹⁴⁹. Buna göre Hz. Peygamber bir kadının kendi hane halkına namaz kıldırmasına izin vermiştir. Yaşlı ve köle dahi olsa onun namaz kıldırıkları arasında erkek de vardır.

Ebu Sevr, Müzenî ve Taberî gibi bilginler, bu hadise dayanarak, kadının ev halkına imamlik yapmasının sahih olduğunu söylemişlerdir¹⁵⁰. İmam Ahmed b. Hanbel, Kur'ân okuyan kadının, okuyamayan erkeklere imam olup teravih namazını kıldırabileceğine karar vermiştir. Ancak bu durumda kadın, cemaatin ortasında durur,¹⁵¹ demiştir. Fakat cumhur bu görüşe karşı çıkmıştır¹⁵². Öyle anlaşılıyor ki, Cumhur, Peygamber (s.a.v.)'in Ümmî Varaka isimli Kur'an hafızı kadının kendi ev halkına imamlik yapmasına izin vermesini özel ve istisnai bir keyfiyet olarak değerlendirmiş bunu bütün hanımlara teşmil etmemiştir. Bu örneğin tek olması cumhurun görüşünün isabetli olduğuna bir delil sayılabilir.

4.3- Kadının Kadınlardan Olaşan Cemaate İmamlik Yapması

Asr-i Saâdetde kadının kadın cemaate imamlik yapmış olduğunu gösteren bazı rivayetler vardır. Hatta Hanefî mezhebinin önde gelen iki imamı Ebû Yusuf (183/798) ile Muhammed eş-Şeybânî(189/805)'in eserlerinde bile bu konu ile ilgili bir rivayeti görebiliriz¹⁵³. İmam Şafî (204/819), Abdurrezâk (211/826) ve İbn Ebî Şeybe (235/849)' gibi müelliflerin eserleri bu haberlerin en çok yer aldığı kaynaklardır¹⁵⁴. Son iki müellif bu rivayetleri, " Kadın kadınlara imamlik yapar" başlığı altında sıralamıştır¹⁵⁵. Bu başlık, bu iki bilginin kadının kadınlara imamlik yapmasını benimsediklerine bir işaret sayılabilir. Daha sonra benzeri rivayetler, ed-Dârekutnî(385/995), el-Hakim en-Neysâburî(405/1014) ve Beyhakî'nin (458/1066)

¹⁴⁹ Bkz. Ebu Davûd, Salât: 62,

¹⁵⁰ Bkz. Azîmâbâdî, Avnu'l-Mabûd, II,211.

¹⁵¹ İbn Teymiyye, *Fetavâ*, Dâru Alemi'l -Kütüb, Riyâd,1412/1991, XXIII; 248.

¹⁵² Bkz. es-San'anî, *Sübûlu's-Selam*, II,56.

¹⁵³ İmam Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-Âsâr*, nşr. Ebu'l-Vefa el- Efgânî, Dâru'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, 1355, s.41,hadis no:212; İmam Muhammed, *Kitâbu'l-Âsâr*, s.603, hadis no:217

¹⁵⁴ Şafî, *el-Ümm*, I,292; Abdurrezâk, *el- Musannef*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403, III, 141-142; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I,536.

¹⁵⁵ Abdurrezâk, a.g.e, III,141; İbn Ebî Şeybe, a.g.e, ay.

esrelerinde görülmektedir¹⁵⁶. ez-Zeylaî(762/1361)'nin kaydettiğine göre söz konusu rivayetler hadis otoriteleri tarafından tenkit edilmemiş; hatta söz konusu rivayetler Nevevî (676/1277) tarafından sahih kabul edilmiştir¹⁵⁷.

Rivayetlerde genellikle Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Ümmü Selem ile Hz. Aişe'nin kadınlara imamlık yaptıkları belirtilmektedir.

Ümmü Seleme ile ilgili rivayetlerden birisini Hz. Ali rivayet etmiştir:

عن علي رضي الله عنه قال: دخلت أنا ورسول الله علي أم سلمة رضي الله عنها فإذا نسوة في جانب البيت يصلين فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا أم سلمة أي صلاة تصلين؟ قالت يا رسول الله المكتوبة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أفلا أمتهن؟ قالت يا رسول الله أ ويصلح ذلك؟ قال صلى الله عليه وسلم نعم تقومين وسطهن لا هن أمامك ولا خلفك ولكن عن يمينك وشمالك

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: “Allah Resûlü ile ben (bir gün) Ümmü Seleme' (r.a) nin evine girdik. Bir de baktık ki, evin bir tarafında kadınlar, namaz kılıyorlar. Bunun üzerine Allah Resûlü: “Ey Ümmü Seleme, bunlar hangi namazı kılıyorlar? dedi. O da: “Ey Allah'ın Resülü, onlar farz namazı kılıyorlar” dedi. Hz. Peygamber de: Sen onlara imamlık yapmıyor musun, dedi. O da “ Bu doğru olur mu? diye sordu. Allah Rasülü de: “ Evet olur dedi ve ilave etti: Sen onların ortalarında durursun, onlar da senin önünde ve arkanda değil; ancak sağında ve solunda dururlar buyurdu”¹⁵⁸. Bu rivayet kadının kadınlara imama olmasının Hz. Peygamber'in talimatına dayandığı açıkça görülmektedir.

Bir diğer rivayette ise Huceyre bint Husayn kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kıldıklarını şöyle anlatmıştır:

عن حجيرة بنت حصين قالت أمتنا أم سلمة في صلاة العصر قامت بيننا

“Ümmü Seleme bize ikinci namazında imamlık yaptı, (erkek imam gibi önde durmayıp) bizim aramızda durdu”¹⁵⁹.

Başka bir rivayette de:

عن أم الحسن أنها رأت أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم تؤم النساء تقوم معهن

في صفهن

¹⁵⁶ Bkz. *Sünenü'd-Dârekutnî*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1386/1966il, 403-405; Hâkim, *el-Müstedrek*; I,320; Beyhakî, *Sünen*, III, 331.

¹⁵⁷ ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1357, II, 31.

¹⁵⁸ Zeyd b.Ali, *Müsnedü Zeyd b.Ali*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty., s.111.

¹⁵⁹ *Müsnedü's-Şaffî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, tsz. s.53-54; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 141; İbn Ebî Şeybe, a.g.e, ay

Ümmü'l-Hasen adlı bir hanımın kendisinin Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'yi kadınlara imamlık yaparken ve (bu esnada) kadın cemaatle aynı safta dururken gördüğü nakledilmiştir¹⁶⁰.

Görüldüğü üzere bu rivayetlerden biricisinden Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'ye kadınlara imamlık yapmayı tavsiye ettiğini diğer rivayetlerden ise onun imamlık yaptığı anlaşılmaktadır.

Hz. Aişe İle İlgili Rivayetler:

عبد الرزاق عن بن جريج قال أخبرني يحيى بن سعيد أن عائشة كانت تؤم النساء في التطوع تقوم معهن في الصف

İbn Cüreyc, Yahya b.Saîd bana : "Hz. Aişe'nin nafile namazda kadınlara imamlık yaptığını ve kadınlarla aynı safta durduğunu haber verdi."

عبد الرزاق عن الثوري عن ميسرة بن ميسرة عن حبيب النهدي عن ربيعة الحنفية أن عائشة أمتهن وقامت بينهن في صلاة مكتوبة

Tabîinden Riyta el-Hanefiyye'nin rivayetine göre: Hz. Aişe bir farz namazda kadınlara imamlık yapmış ve bu esnada onların aralarında durmuştur.

عن عطاء عن عائشة : أنها كانت تؤذن و تقيم و تؤم النساء و تقوم وسطهن

Ata'nın rivayetine göre Hz. Aişe, ezan okur, kamet getirir, kadınlara imamlık yapar ve onların ortasında dururdu¹⁶¹.

عن عرفجة أن عليا كان يأمر الناس بالقيام في شهر رمضان ويجعل للرجال إماما وللنساء إماما قال فأمرني فأمت النساء

Urface adlı bir hanım da kedisinin kadınlara imamlık yaptığını şöyle anlatır : "Hz.Ali, ramazan gecelerinin ihya edilmesini emreder, erkek ve kadın cemaatin herbirine ayrı imam tayin ederdi. Bana emretti, ben de kadınlara imamlık yaptım"¹⁶².

Görüldüğü gibi yukarıdaki rivayetlerde Hz. Peygamber'in iki eşi Hz. Aişe'nin kadınlara farz namazlarda imamlık yaptıkları açıkça ifade edilmektedir. Bu hanımların imamlık yaparken cemaatin önünde değil; kadınların arasında ortada durdukları da belirtilmektedir. Allah Resûlüne en yakın olan ve onun sünnetini en iyi bilen Hz. Ümmü Seleme ile Hz Aişe'nin kadınlara imamlık yapmaları bunun caiz olduğunu göstermektedir. Yine Hz. Peygamber'in en yakını onun sünneti çok iyi bilen

¹⁶⁰ Bkz.İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I,536.

¹⁶¹ Hâkim, *el-Müstedrek* I, 320.

¹⁶² Abdürrezzak, a.g.e., III,151.

damadı Hz. Ali'nin Urfuce adlı hanımı teravih namazı için kadınlara imam tayin etmesi aynı görüşü tekit etmektedir.

Ayrıca İbn Abbas, Ata, ve Ma'mer b. Raşide göre de kadın kadınlara imamlık yapabilir. Ancak erkek imam gibi cemaatin önünde değil onların arasında durur¹⁶³.

İbn Cüreyc, farz ve nafilâ namazlarda kadın, öne çıkmadan aynı hizada durarak kadınlara imamlık yapar, demiştir¹⁶⁴."

Safvan b. Süleym;"Kadının kadınlara imamlık yapması ve bu esnada onların ortasında durmasının sünnet olduğunu" söylemiştir¹⁶⁵. Mehzeb İmamlarına gelince imam Şafî'nin bu konudaki görüşleri yukarıdaki rivayetlerle örtüştüğü söylenebilir. Bu alime göre, kadın kendi hemcinsleri olan kadınlara farz ve diğer namazlarda imamlık yapar. İmamlık yapan kadın safın ortasında durur. Kadınlar çok ise erkek saflarında olduğu gibi ilave saflar oluşturulur. Ancak kadın imam namazda tekbir alırken ve Kur'an okurken sesini çok fazla yükseltmez. Şayet kadın imam, kadın cemaatin önünde durursa onun da arkasındakilerin de namazı geçerli olur¹⁶⁶. Hanbelîlere göre de kadının kadınlara imamlık yapması mustahaptır¹⁶⁷.

Hanefilerden Şa'bî ile İbrahim en-Nahâî :

عبد الرزاق عن الثوري عن إبراهيم والشعبي قال لا بأس أن تصلي المرأة بالنساء في رمضان تقوم في وسطهن

Kadının kadınlara ramazanda imamlık yapmasında ve bu sırada onların ortasında durmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir¹⁶⁸.

Yine Hanefî mezhebinin önde gelen imamlarından Ebû Yusuf'un da aynı kanaatte olduğu söylenebilir. Nitekim o, Kitâbu'l-Âsâr adlı eserinde Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim(en-Nehâî) senediyle:

عن أبي حنيفة ، عن حماد ، عن إبراهيم ، عن عائشة رضي الله عنها « أنها كانت تؤم النساء في رمضان تطوعا ، وتقوم في وسط الصف

"Hz. Aişe'nin Ramazanda nafilâ olarak kılınan namazda kadınlara imamlık yaptığını ve bu sırada ortada durduğunu" mealindeki haberi rivayet etmiş fakat herhangi bir yorum yapmamıştır¹⁶⁹. Buna göre Ebû Yûsuf'un bu konuda yorum yapmamasını

¹⁶³ Bkz. Abdurrezâk, a.g.e, III, 141-141; İbn Ebî Şeybe, a.g.e, ay.

¹⁶⁴ Abdurrezâk, a.g.e, III,140

¹⁶⁵ el-Müzenî, *Muhtasarul Müzenî*, Dâru's-Şa'b, 1388/1968 (*el-Ümm*'ün kenarında), I, 120-121

¹⁶⁶ Şafî, *el-Ümm*, I,145.

¹⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut,1392/1972, II,81-82.

¹⁶⁸ Abdurrezâk, a.g.e, III,140

¹⁶⁹ İmam Ebu Yûsuf, *Kitabu'l-Âsâr*, s. 41, Hadis No:212.

kadınların cemaat olmalarını kabullendiği ya da en azından itiraz etmediği şeklinde anlayabiliriz.

Yukarıdaki rivayetleri kaydeden el-Azîm Âbâdî (1329/) bu hususta şöyle der: “Bu rivayetlerin tümü farz ve nafile tüm namazlarda kadının kadınlara imamlık yapmasının müstahap olduğunun göstermektedir. Şafîî, Evzaî, Sevrî, Ahmed b.Hanbel, Ebû Hanîfe ve daha pek çok kimse de bu görüştedir”¹⁷⁰.

Burada el-Azîm Âbâdî'nin “Ebu Hanîfe'nin de aynı kanaatte olduğu” tespiti hariç diğerlerinin isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yeni yapılan bir araştırmaya göre iki mezhep (Hanefî ve Mâlikî) hariç bütün mezhepler (Şafîî, Hanbelî, Zeydî, Zahirî ve İbâzî) kadının kadınlara imamlık yapmasının caiz olduğu kanaatindedirler¹⁷¹.

Hanefilere gelince, Ebu Hanîfe'nin öğrencilerinden İmam Muhammed (189/805) bu hususta şöyle demiştir:

قال محمد : لا يعجبنا أن تؤم المرأة فان فعلت قامت في وسط الصف وهو قول أبي

حنيفة

“Kadının imam olması bizim hoşumuza gitmiyor. Şayet kadın imam olursa, cemaatin ortasında durur. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür”¹⁷². Bu ifadeden İmam Muhammed'in kendisi kadının imam olmasını hoş karşılamadığını anlaşılmaktadır. Aynı şekilde “Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür” sözü de Ebû Hanîfe'nin de aynı görüşte olduğunu ima etmektedir. Ama Hz. Aişe' ile Ümmü Seleme'nin yaptığı bir şeyi İmam Muhammed'in niçin hoşlanmadığını anlamak da zordur. Bunu zorlaştıran da bu hoşlanmamanın nedeni burada belirtilmemesi veya hangi delile dayandığından hiç söz edilmemesidir. Bu, aynı zamanda bu görüşün isabetli olup olmadığı yönünde bir kanaat belirlemeyi zorlaştırmaktır. Ancak aklî ya da naklî, herhangi bir delile dayanmadan sadece “biz kadının kadınlara imam olmasını hoş karşılamıyoruz” sözü belki de onların bir tercihini ifade edebilir. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus da İmam Muhammed'in kadının kadınlara imam olmasının “mekruh” veya “tahrimen mekruh” gibi terimler de kullanmaması ve sadece “لا يعجبنا” bizim hoşumuza gitmiyor” ifadesi ile yetinmiş olmasıdır. Bu ifade kadının kadınlara imamlık

¹⁷⁰ Bkz.Ebu't-Tayyib Şemsu'l-Hakk el-Azîm Âbâdî, *et-Ta'liku'l-Muğnî, ala ed-Darekutnî*, Medine, 1386/1966, I,405.

¹⁷¹ Mahmudoğlu Yakup, “Namazda Kadının İmametini”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Nisan 2008,283-294.

¹⁷² Bkz İmam Muhammed, *Kitabu'l-Asâr*, s.605-606.

yaptığı gösteren deliller karşısında bu sözün onları iptal ettiği anlamına gelmediğine bir işaret sayılabilir.

İlk müçtehitlerden sonra gelen fakihler işi biraz daha ileri götürerek bu hoşlanmama ifadesi yerine “mekruh” terimini kullanmışlardır.¹⁷³

Hanefi fakihlerinden Kâsânî, şunları söyler: Kısacası kadın da imam olabilir. Eğer kadınlara imamlık yaparsa caiz olur. Kadın imam kadın cemaatin ortasında durur. Çünkü Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre o ikinci nazmında kadınlara imamlık yapmış ve onların ortasında durmuştur. Ümmü Seleme de kadınlara imamlık yapmış o da onların ortasında durmuştur.(...) Ancak bize(mezhebimize) göre kadınların cemaat olmaları mekruhtur. Şafîilere göre erkeklerde olduğu gibi kadınların cemaat olmaları müstehaptır. Ve bu konuda da hadisler de rivayet edilmiştir. Ancak bu İslâm'ın ilk yıllarında idi, Sonra bu mensûh oldu”.¹⁷⁴ Aynı görüşü Mecamu'l-Enhür müellifi Abdurrahman Şeyhzâde de söylüyor: “Onların(Kadınların) cemaati müstahab idi, sonra bu neshedildi”¹⁷⁵.Peki, kadınların kendi aralarında cemaat olmalarının sakıncası ne? Şeyhzâdeye göre kadının imam olması durumunda iki mahzurdan birisi mutlaka olur: Çünkü kadın imam, ya cemaatin ortasında durur veya cemaatin önünde durur. Bu iki duruş da kadınlar için tahrimen mekruhtur¹⁷⁶. Öncelikle belirtelim ki, burada kadın imamın, kadın cemaatin ortasında durmasının mekruh olmasını anlamak çok zordur. Çünkü konu ile ilgili rivayetler, zaten kadın imamın kadın cemaatin ortasında olması gerektiğini gösteriyor. Kadın imamın duracağı yer cemaatin önü değil, ortasıdır. Sonra kadın imamın yeri böylece belirlenmişken niye cemaatin önünde dursun da mekruh olsun. Binaenaleyh bu mahzurları da anlamak zordur.

Mavsılî'ye göre de kadınların cemaatle namaz kılmaları mekruhtur. Çünkü onların namazlarını cemaatle kılmalarında ezan okumak, kamet getirmek, imamın önde durması gibi eksikler olur. Bu onlar için mekruhtur. Eğer kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılarlarsa, imam ortalarında durur. Zira Hz. Aişe'den böyle yaptığı rivayet edilmiştir. Fakat Hz. Aişe'nin kadınlara namaz kıldırması,

¹⁷³ Bkz. Kâsânî, a.g.e., I,157; el-Mevsilî, a.g.e., I,59; Şurunbilâlî, *Nuru'l-İzâh*, cev. Süleyman Fahir, İst.1968, s.121.

¹⁷⁴ Bkz. Kâsânî, a.g.e., I,157.

¹⁷⁵ Şeyhzâde Abdurrahman, a.g.e., I, 90

¹⁷⁶ Ahmed b.Muhammed ed-Tahdavî, *Haşiyetu't-Tahdavî âla Merakî'l-Felâh*, II,298; Şeyhzâde Abdurrahman, a.g.e., ay.

İslam'ın ilk yıllarına hamledilmiştir¹⁷⁷. Bunlardan daha da önemlisi kadınların cemaat olmasının nesh edildiği meselesidir. Zira bu görüşü ileri süren müellifler söz konusu hükmü nesh eden başka bir hadis ve olay zikretmemişlerdir. Buna göre bu hükmü nesh eden herhangi bir delilin olduğu söylenemez Öte yanda Hz. Aişe'nin namaz kıldırmasının İslâm'ın ilk yıllarında olduğunu söylemek de zor. Çünkü Hz. Peygamber'le Medine döneminde evlendi. Bülûğ çağından önce imamlık yapmayacağına göre o ancak Medine döneminde imamlık yapmış olabilir ki, buna İslam'ın ilk yılları denmez. Ayrıca Hz. Aişe'nin namaz kıldırıldığını sonraki nesillere aktaran tabiun alimleri var. Biz bunlardan Yahya b. Saîd el-As'ın, Riyta el-Hanefiyye'nin, Ata b.Ebî Rebah'ın ve İbrahim en-Nehâî'nin rivayetlerini kaydetmiştik. Tabiun döneminde de devam eden bir olay için İslâm'ın ilk yılları ifadesini kullanmak pek mümkün değildir. Hz. Aişe'nin teravih namazını kıldırması da nesh görüşünün sabit olmadığını göstermektedir. Oysaki teravihin cemaatle kılınması Hz. Peygamber'in vefatından sonra istikrara kavuşmuştur. Keze Ümmü Veraka adlı hanımın namaz kıldırması da aynı şeyi ifade etmektedir. Zira bu hanımın suikast sonucu öldürülmesi Hz. Ömer dönemindedir¹⁷⁸. Ancak bazıları hadislerde geçen 'kadının en hayırlı namazı evinin en kuytu odası veya özel eşyalarının bulunduğu oda' ifadelerinden yola çıkarak küçük olduğundan bu mekânlarda cemaat olamayacağını, dolayısıyla kadın cemaatle namaz kıldırmasının mensûh olma imkânını zikretmişlerdir¹⁷⁹. Ancak bu her şeyden önce bir yorumdur ve kesinlik ifade etmez. Zira söz konusu odaların her ne kadar küçük olduğu kabul edilse bile bunların en azından iki kişinin namaz kılamayacağı kadar da küçük olduğu söylenemez. İki kişilik yer olunca da cemaatle namaz kılınabilir. Dolayısıyla bu yorumun pek tutarlı olduğu söylenemez.

Nihayet, Haskefi (1142/1728) ile İbn Abidin (1198/1784): "Cenâze namazı hariç teravih namazında bile kadınların cemaat olmaları tahrimen mekruh olur", demişler,¹⁸⁰ böylece kerahetin derecesini de yükseltmişlerdir. Fakat bu kerahetin neye dayanağını Haskefi belirtmediği gibi ona haşiye yazan İbn Abdin de belirtmemiştir¹⁸¹. Görünen o ki, bu nesh iddiasının açık ve sahih bir delili yoktur.

¹⁷⁷ el-Mavsilî, a.g.e., I, 59.

¹⁷⁸ Bkz. İbnü'l-Hümmam, *Feth'ul-Kadir*, Beyrut, ty., I, 250.

¹⁷⁹ İbnü'l-Hümmam, a.g.e., ay.

¹⁸⁰ İbn Abidin Reddu'l-Muhtar ala ed- Dürri'l-Muhtar, I, 380.

¹⁸¹ İbn Abidin, a.g.e., I, 380.

Bu değerlendirmeler bir tarafa, Hanefilere göre kadının kadınlardan oluşan cemaate imamlık etmesi, mekruhtur. Ama yine de onlar cemaat olurlarsa bu durumda kadın imam kadın cemaatin ortasında durur. Yani kıldıkları namaz, mekruh olmakla birlikte caizdir.

Kadının kadınlara imamlık yapmasına en çok karşı çıkanın İmam Mâlik'in olduğu söylenebilir. Her nedense İmam Mâlik el-Muvatta' adlı eserinde kadının kadınlara imamlık yaptığını gösteren rivayetlere hiç yer vermemiştir¹⁸². Buna göre acaba İmam Mâlik, bu rivayetlere ulaşamadı mı, yoksa ulaştı da onları kayda değer mi bulamadı orasını bilemiyoruz. Fakat son tahlilde İmam Mâlik kadının kadınlara imam olamayacağını söyler¹⁸³. Ancak o da bu konuda geçerli bir delil ileri sürmez. Ne var ki, daha sonra yazılan eselerde bazı delillerin ileri sürüldüğünü görüyoruz. Meselâ; hicrî 1126' da vefat eden Ahmed, b. Ganîm el-Ezherî el-Mâlikî bu konuda sadece Hz Peygamber'in: "İşlerini bir kadına bırakan topluluk asla felah bulamaz"¹⁸⁴, hadisini zikretmiştir. Ancak metininden de anlaşılacağı gibi bu hadis, kadının kadın cemaate imamlığı ile alakalı değil, onun yöneticiliği ile ilgilidir. Dolayısıyla bu habere dayanarak kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmalarının caiz olmayacağı söylenemez.

Görüldüğü üzere kadının kadınlara imamlık yaptığını gösteren bazı delillerin var olduğunu söyleyebiliriz. Başta Şafiîler olmak üzere pek çok İslam mezhebi bu delillere göre kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmalarının caiz ve hatta müstehap olduğunu söylemişlerdir.

Hanefîlerle, Mâlikler, kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmalarına sıcak bakmamışlardır. Fakat buna neden sıcak bakmadıklarına dair açık ve sahih deliller ortaya koyamamışlardır. Sağlam bir dayanağı olmayan bu görüşler bir yana yukarıda zikredilen rivayetleri dikkate alarak kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılabilceğini günümüzde bunun yararlı olacağını söyleyebiliriz.

¹⁸² Bkz. *Muvatta'*, Kible, 12-15; İmam Mâlik, *el-Müdevvene*, I, 84.

¹⁸³ Bkz İmam Mâlik, *el-Müdevvene*, I, 84; el-Huraşî, Ebu Abdillâh b. Muammed, *Şerhu'l-Huraşî alâ Muhtasar'i-Halîl*, Mısır, 1317, II, 22 İbn Ruşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, İst. 1985, I, 114.

¹⁸⁴ Ahmed b. Ganîm el-Ezherî el-Mâlikî, *el-Fevâkihu'd-Devvanî alâ Risâleti'bnî Zeyd el-Kayravânî*, thk. Abdülvaris Muhammed Ali, Beyrut, 1418/1997, I, 317. Hadisin kaynağı için bkz. Buhârî, Meğâzî, 82, Fiten, 18; Tirmizî, Fiten, 75; Nesaî, Kudât, 8; Ahmed b. Hanbel, V, 43, 51, 38, 47.

5- Cenâze Namazı ve Kadınlar

İslam literatüründe kadınların cenâze namazı kılamayacağına dair herhangi bir rivayet ya da bir ibare yoktur. Bu da kadınların cenâze namazı kılmaları hususunda dîni herhangi bir yasağın olmaması demektir. Ayrıca kadınların cenâze namazını kıldıklarını gösteren, ya da en azından bunu ima eden bazı rivayetler de vardır. Nitekim Resul-i Ekrem Efendimiz'in (a.s.v.) cenâze namazını hücre-i saadetlerinde insanların teker teker kıldıkları rivayet edilmektedir¹⁸⁵. Buradaki 'insanların teker teker kılmaları' ifadesi içerisinde kadınların da dahil olduğu ve Hz. Peygamber'in cenâzesini kıldıkları söylenebilir. Ancak söz konusu ibarede açıkça 'kadınlar' lafzı geçmediğinden bunun kesin olduğu söylenemez. Gerçi bir başka rivayette bu ayrıntıya da yer verilmiş; Hz. Peygamber'in cenâzesi önce Muhacirlerin, sonra Ensârın, daha sonra da bayanların kıldıkları ve hiçbir kimsenin Allah Resûlü'nün cenâzesinde imamlık yapmadığı da nakledilmiştir¹⁸⁶. Fakat bu rivayetin sıhhati ihtilafıdır. Zira senedinde bulunan el-Huseyin b. Abdillâh b. Ubeydullah b. Abbas el-Haşimî hadis otoriteleri tarafından tenkit edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ali el-Medîni, ve Nesâî, bu raviyi metruk kabul etmişler, Buhârî, onun zındıklıkla itham edildiğini nakletmiştir¹⁸⁷.

İbn Abdilberr de Hz. Peygamber'in cenâzesinin insanlar tarafından teker teker kılındığına siyercilerin, icma ettiklerini söylemiştir¹⁸⁸. Fakat burada da kadınların Hz. Peygamber'in cenâze namazını kıldığı açıkça ifade edilmemiştir. Binaen aleyh kadınların cenâze namazını kıldıklarını açıkça belirten yukarıdaki rivayetin tartışmalı olması; haliyle o rivayetin tek başına delil olma gücünü de zayıflatacağı açıktır. Ancak kadınların cenâze namazını kıldıklarını gösteren yukarıdaki rivayeti destekleyen sahih başka rivayet de vardır. O da Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın cenâzesini Baki' kabristanında kıldığı ve kadınların da buna katıldıklarını ifade eden rivayettir¹⁸⁹. Hz. Osman'ın bu uygulaması kadınların cenâze namazı kıldıklarını göstermektedir.

¹⁸⁵ Bkz. *Muvatta'*, Cenâzi, 27.

¹⁸⁶ İbn Mâce, Cenâiz, 65; *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Huseyin Selim Esed, Dımaşk, 1404/1984, I, 31; ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Raye*, II, 297; İbn Sa'd, *et-Tabakaat*, II, 289-290; İbn Hişâm, *es-Sîre*, Dâru'l-Ciyl, Beyrut, 1411, VI, 86; Şevkânî, *Neylül-Evtar*, Dâru'l-Ciyl, Beyrut, 1973, IV, 77, 431.

¹⁸⁷ İbn Adî, *el-Kâmil fi Duafâir-Ricâl*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1405/1985, II, 349; krş. İbn Mâce, Cenâiz, 65.

¹⁸⁸ Şevkânî, a.g.e, IV, 431.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, a.g.e., IV, 33.

Diğer taraftan fakihler de kadınların cenâze namazı kılmalarına karşı çıkmamışlardır. Tam aksine diğer namazlarda kadınların kendi aralarında cemaat olmasının mekruh olduğunu söyleyen fakihler, kadınların cenâze namazını cemaatle kılmalarını istisna etmiş ve bunu mekruh saymamışlardır. Nitekim İbnü'l-Hümmam es-Sivasî(.680/1281) bunu açıkça ifade etmiştir: “Sen bil ki, kadınların cenâze namazını cemaatle kılmaları mekruh olmaz”¹⁹⁰. Tahtâvî(1231/1815) de: Mükerrer olarak meşru olmadığından kadınların cenâze namazında cemaat olmaları mekruh olmaz demiştir¹⁹¹. Erkeklerin olmaması durumunda kadınlar tek başlarına bir erkek cenâzenin namazını kılabirler mi sorusuna İmam Mâlik. “evet” cevabı vermiştir. Ancak o, bu durumda kadınların cemaat olmadan ayrı ayrı kılmalarını tavsiye eder¹⁹².

Osmanlı ulemasından Mehmet Zihni Efendi (1913) de erkekler bulunmadığı zaman Kadınların cenâze namazı kılabileceklerini söylemiştir: “Müslümanların bir kısmının cenâze namazını kılmasıyla diğerlerinin üzerinden farziyyet düşer. Meselâ, hiç erkek olmasa, tek bir kadının bir cenâzenin namazını kılması kâfi gelir. Yine erkeklerin bulunmadığı bir zamanda kadınlar cemaat halinde kılabirler. İmam olan kadın safın ortasında bulunur, diğerleri de o imama cemaat olurlar¹⁹³. Burada İmam Mâlik ile Mehmet Zihni Efendi'nin niye böyle bir ayrıma gittiğini, yani cenâze namazında erkelere neden öncelik tanıdığını kesin olarak bilemeyiz. Fakat onların bu kanaatinde teamülün etkili olduğu söylenebilir. Ancak biz daha önceki fakihlerin ifadelerinden yola çıkarak kadınların cenâze namazı kılmasının mekruh olmadığını söyleyebiliriz.

Şunu da belirtmek gerekir ki, cenâze namazı farz-ı kifâye olan bir ibadet olduğu için kadın erkek herkesin bu namazı kılma mecburiyeti de yoktur. Zira Hz. Peygamber de bazı cenâzelerin namazını kılmamıştır. Meselâ borçlu olarak vefat eden birisinin cenâzesini Allah Resulü önce kılmamış ashabına:

“صلوا على صاحبكم” siz arkadaşınızın cenâzesini kılın” demiş sonra sahabîlerden birisi o borcu kendisinin ödeyeceğini söyleyince o da kılmıştır¹⁹⁴. Ayrıca Hz. Peygamber, Hayber veya Huneyn savaşında ganimet malından aşırıların

¹⁹⁰ Bkz. İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, I, 249.

¹⁹¹ Bkz. Ahmed et-Tahtâvî, *Haşeye alâ Merâkî'l-felâh*, (Mustafa el-Babî'l-Halebî), Mısır, 1389/1970, s.246.)

¹⁹² Mâlik, *el-Müdevvene*, I, 262.

¹⁹³ Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, (el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Mehmed Özdemir) Diyarbakır, 1393, Kısım-ı sanî,591-92).

¹⁹⁴ Buhârî, Kefâlet,3,5, Nefekât, 15; Müslim, Ferâiz, 14,15.

cenâze namazını kılmadığı da rivayet edilmektedir¹⁹⁵. Bu rivayetler, cenâze namazının farz-ı kifâye olduğunu göstermektedir.

Bu anlatılanlardan anlaşıldığına göre kadınlar isterlerse cenâze namazı kılabilirler. Ancak burada da yine bilinçli hareket ederek cenâze namazının ruhuna uygun davranışlar sergilemeleri, cenâzeye ve cemaate karşı saygılı olmaları gerekir. Çünkü sonuçta bu bir ibadettir, ibadetin ruhuna aykırı davranışların sergilenmesi her şeyi zayi edebilir.

Cenâze namazı kılındıktan sonra yapılması gereken görevlerden birisi de cenâzenin kabristana kadar götürülüp defnedilmesi meselesidir.

Allah Resûlü'nün bu görevi öncelikle erkeklere verdiği, kadınların cenâzeyi takip etmelerini hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır¹⁹⁶. Nitekim Ümmü Atiyye bu hususta şöyle demiştir: "Biz (hanımlar), cenâzenin peşinden gitmekten nehy edildik, ama bu kesin bir yasak değil"¹⁹⁷. Onun bu ifadesinden söz konusu nehyin haram derecesinde bir yasak değil; sakındırmayı, hedefleyen bir mekruh olduğu anlaşılmaktadır. Bazıları, bunun nedeni, Allah Resûlünün kadınların çok hassas ve duygusal olduklarını bildiğine, onların acı ve kedere karşı fazla dayanamayacaklarını düşündüğüne, dolayısıyla kadınların böyle üzüntülü ortamlardan uzak tutulmasında fayda mülâhaza ettiğine bağlamaya çalışmışlardır¹⁹⁸. Bu açıklamanın makul olduğu söylenebilir. Fakat sonuçta bu bir yorumdur.

Başka bir rivayette bunun sebebi, cenâze ile ilgili işlemlerde kadınlara görev düşmediği ve bu esnada orada kadınların yok yere beklemelerini Allah Resûlü'nün, hoş karşılamadığı şeklinde belirtilmiştir. Nitekim Hz. Ali, bu hususta şöyle der: "Resulullah dışarı çıktı, bir grup kadını oturur halde gördü ve sordu: "Burada neden oturuyorsunuz?" Kadınlar da: "Cenâzeyi bekliyoruz" dediler. Allah Resûlü de: "Cenâzeyi siz mi yıkayacaksınız?" dedi. Onlar da: "Hayır" dediler. O da: "Cenâzeyi siz mi taşıyacaksınız?" "Hayır" dediler. "Cenâzeyi, mezara indirenlerle birlikte mi indireceksiniz?" "Hayır" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Öyle ise günah işlemiş olarak ve sevapsız geri dönünüz"¹⁹⁹.

¹⁹⁵ *Muvatta'* Cihad, 23; Ebu Davûd, 133; Nesaî, Cenâiz, 66; İbn Mâce, Cihad, 34.

¹⁹⁶ Bkz. Buhârî, Cenâiz, 50,52.

¹⁹⁷ Buhârî, Cenâiz, 30, İ'tisâm,27; Müslim, Cenâiz, 34,35;Ebu Davûd, Cenâiz, 44.

¹⁹⁸ Bkz İbn Salih, *Teysîru'u-Allâm*, Beyrut,1404/1984, I,386.

¹⁹⁹ İbni Mâce, Cenâiz,50.

Bu diyalogdan söz konusu cenâzenin bir erkek cenâzesi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü “cenâzeyi siz mi yıkayacaksınız” sorusuna kadınlar “hayır” cevabını vermişlerdir. Demek ki, eğer cenâze bir kadın olsaydı o cenâzeyi yıkayacak hanımın ve o hanıma yardım edecek bir iki bayanın orada bulunmalarına Allah Resûlü tepki göstermezdi. Rivayet bir bütün olarak ele alındığında burada yasağın sebebi olarak, cenâze ile ilgili görevlerin erkekler tarafından yapıldığı ve kadınlara iş kalmadığı, dolayısıyla onların bu esnada orada bulunmalarının gereksiz olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki, bu rivayeti ihtiyatla karşılamak gerekir. Zira senedinde yer alan iki râvî sebebiyle tenkid edildiği ve zayıf olduğu nakledilmiştir.²⁰⁰ Rivayetin zayıf olması, söz konusu gerekçenin sahih bir nakle dayanmadığını göstermektedir. Ancak bu görüşün tutarsız olduğunu da göstermez. Nedeni ister kadınların duygusal olmaları, isterse cenâze ile ilgili görevlerde kadınlara iş kalmaması olsun biz, Ümmü Atiyye'nin yukarıdaki ifadesine dayanarak Allah Resûlü'nün kadınların cenâzeyi takip etmelerini hoş karşılamadığını söyleyebiliriz. Ancak bazı rivayetler, bazı sahâbî hanımların bunu genel bir yasak olarak algılamadığını da göstermektedir. Nitekim Hz. Aişe'nin Bakî mezarlığına defnedilirken kadınların buraya kadar geldikleri,²⁰¹ yine Hz. Fatıma'nın, Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye'nin cenâzesinin defninde bulunduğu ve bu esnada kabrin kenarında ağladığı nakledilmektedir²⁰².

Bu rivayetler, yasağın genel bir yasak şeklinde anlaşılmadığını göstermektedir. İmam Mâlik de buna bir kapı aralar, kadının kendi çocuğunun, ebeveynin, cenâzesine katılmasında bir beis görmez. Eğer örfte varsa, genç olsa bile, kadın kocasının, erkek ve kız kardeşlerinin cenâzesine katılabileceğini ama diğer akrabalarının cenâzesine kadının katılmasının mekruh olduğu görüşünü benimsemiştir²⁰³.

Görüldüğü gibi kadınların, cenâze namazı kılmalarının caiz olması hususunda dinî açıdan herhangi bir problem yoktur. Cenâzenin tekfin ve teşhizi ile görevli olan hanımların cenâzede bulunmaları görevleri gereğidir.

Fakat cenâzenin kabre kadar götürülmesine gelince, prensip olarak kadınların cenâzeyi kabre kadar takip etmeleri hoş karşılanmamıştır. Kadınların hassas ve

²⁰⁰ İbn Mâce, a.g. e.,ay; *Müsnedü Ebî Yala*, VII,109,268; *Müsnedü'l-Bezzar*,II , 249; Abdurrezzâk, el-*Musannef*, III; 456,457; Beyhakî, *Sünen*,IV,77; el-Heysemî, a.g.e., III,129;

²⁰¹ İbn Sa'd, a.g.e., VIII,77

²⁰² İbn Şebbe, *Tarihu'l-Medineti'l-Münevvere*, Cidde,1403, s.37.

²⁰³ Mâlik, *el-Müdevvene*, Dâru Sâdır, Beyrut, ty., I,188-189.

duygusal olmaları, erkeklerin cenâze ile ilgi görevleri daha iyi yapacakları göz önüne alınarak bunun daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak İmam Mâlik'in de belirttiği gibi eğer bir ülkede kadınların cenâzeyi kabre kadar götürmek bir gelenek varsa, sadece cenâze yakınlarından metanetini muhafaza eden olgun bayanlar için bunun caiz olduğu söylenebilir. Fakat ülkemizde olduğu gibi böyle bir gelenek yoksa genel prensibe uyarak kadınları kabre kadar yormamak gerekir.

Buraya kadar kadınların, cenâze namazı kılmalarının caiz olduğu ortaya kondu. Bu hususda dinî açıdan herhangi bir yasak olmadığı belirtildi. Fakat bu gerçek mevcut olduğu halde, neden İslâm âleminde ve ülkemizde hâlâ kadınların cenâze namazı kılma geleneği pek olmamıştır, sorusu cevaplanmadı.

Gerçekten de örfümüzde bu gelenek oluşmamıştır. Örfümüzde böyle bir geleneğinin oluşmaması hatta yanlış bir geleneğin oluşması hususunda pek çok şey söylenebilir. Şöyle ki; cemaatin çok olması göz önüne alınarak, cenâze namazı genellikle vakit namazlarının arkasından kılınır olması ve vakit namazlarına da camiye erkekler geldiğinden cenâze namazı hep erkekler tarafından kılınmıştır. Yani kadınların cemaat namazında bulunmaması bir yerde cenâze namazına katılmamalarına da yol açmıştır. Cenâze namazının farz-ı kifâye olması, herkesin bu namazı kılmasının şart olmaması da bunda etkili olabilir. Fakat bu konuda en önemli ve temel sebep toplumun bu konularda yeterli kitabî bilgiye sahip olmamasıdır. Daha doğrusu ilgililerin toplumu bilgilendirme zahmetine girmemeleri, işi oluruna bırakmaları, doğrunun takipçisi olmamaları ve zamanla oluşan örf ve adetlerin toplum tarafından dinin esası sayılmasıdır. Şayet erkekler Hz. Ömer gibi sünnet bilgisine sahip olsalardı, kadınlar da onun hanımı gibi hakkına sahip çıkıp sünneti harfiyen yaşama titizliği ve kararlılığını göstermiş olsaydı hiç böyle yanlış örfler oluşmaz ve din sayılmazdı.

Son tahlilde şunlar söylenebilir: Günümüzde kadınların, edebine uyarak Allah'ın rahmetine kavuşan bir Müslüman'ının cenâze namazını kılmalarında dinen herhangi bir mahzur yoktur. Yani maksat cenâze namazı kılmak ve Allah rızasını kazanmak ise isteyen hanımlar gidip cenâze namazını kılabilirler. Bu caizdir. İşin aslını bilenlerin geleneği dinden ayırt edenlerin de bunu yadırgamaları söz konusu olamaz. Bu, eski şehre yeni adet getirmek değil; asıl şehirde var olup zamanla kaybolan âdetin yerine getirilmesidir. Kadınlar cenâze namazına iştirak edebilir, etmelidirler. Fakat şunu da belirtelim ki, cenâze merasimleri gösteri de yerleri değildir. Herkes bu konuda hassas olmalıdır. Gerçi biz hiç bir kimsenin niyetini de

sorgulayamayız. Herkes kendisini daha iyi bilir. Herkesin iyi niyetli olduğunu düşünmek durumundayız. Şayet birleri Allah rızası için değil de gövde gösterisi için cenâze nazmını kılmaya gidiyorsa bunun sorumluluğu onlara aittir. Zira İslam'da ibadetin özü, ruhu, samimiyet ve ihlâstır. Riya ve gösteriş İslam'la taban tabana zıttır.

Sonuç

Hz. Peygamber'in sünnetin göre, imkânı olan kadınlar, camiye gider, namazlarını cemaatle kılarlarsa sevap kazanırlar. Ancak, kadınların camiye giderken koku sürünmemeleri, mabedin manevi havasına uygun olmayan kıyafet giymemeleri, erkeklerin dikkatini çekecek davranışlarda bulunmamaları, camide arka safta veya günümüzde olduğu gibi kendilerine ayrılan bölümde namazlarını kılmaları gerekir. Çünkü cemaatle namazı teşvik eden, hadislerinde Allah Resulü, kadınları istisna etmemiştir.

Mescide gelen kadınların dikkate alınması da sünnettir. Çünkü Allah Resulü, mescide gelen kadınları dikkate alır, namazını kılar kılmaz hemen kalkıp mescitten çıkmaz, önce kadınların mescitten çıkmalarını bekler, sonra çıkardı. Çocuğu ağlayan kadının rahatsız olmaması için namazını uzatmazdı. Daha rahat girip çıkmaları için mescidin kapılarından birisini kadınlara tahsis edilmesini tavsiye etmişti.

Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda hareket eden kadınlar da ellerinden geldiğince namazlarını cemaatle kılmaya çalışırlar, mabedin manevî havasından Hz. Peygamber'in sohbetlerinden istifade ederlerdi. Vakit namazlarını mescitte kılan kadınlar vardı. Özellikle de sabah ve yatsı namazlarını Hz. Peygamber'in mescidinde kılmaya özen gösterirlerdi. Bazı hanımlar Cuma namazına da giderlerdi.

Hz. Peygamber, dua ve hayra nail olmaları için kadınların Bayram namazına katılmalarını tavsiye ederdi. Kadınların cemaate katılmaları halifeler döneminde de devam etti.

Hz. Peygamber, cemaat olan her yerde namazın cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş, kendisi evde cemaatle namaz kıldığı gibi kıldıranları da onaylamıştır. Buna göre evde kılınan namazlarda eğer erkek, bilgi ve okuma becerisi yönünden imamlığa elverişli ise onun imam olması ve namazın cemaatle kılınması gerekir.

Kadın, cami cemaatine imamlik yapamaz. Çünkü Hz. Peygamber döneminde kadının cami cemaatine imamlik yaptığını gösteren tek bir örnek yoktur.

Ancak kadın hemcinsleri olan kadın cemaate imamlık yapabilir. Çünkü kadının kadınlara imamlık yaptığını gösteren sağlam hadisler vardır. Günümüzde değişik vesilelerle bir araya gelen kadınların namazlarını cemaatle kılmaları sünnete uygundur.

Kadını ev halkına imamlık yaptığını gösteren bir rivayet vardır. Hz. Peygamber, Ümmü Varaka isimli, Kur'an'ı ezbere bilen bir hanımın kendi ev halkına imamlık yapmasına izin vermiştir. Ev halkı içerisinde bir cariyesi bir kölesi ve bir de yaşlı müezzini vardı. Bu rivayetten yola çıkan bazı alimler, ev halkı içerisinde bilgi ve okuma becerisi bakımından imamlık yapmaya uygun bir erkek yoksa, kadının erkekler dahil ev halkına imamlık yapmasını caiz görmüşlerdir. Fakat alimlerin çoğu, bu iznin adı geçen hanıma özel olduğunu, kadının ev halkından olsa bile erkeğe imam olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Kadınların cenâze namazı kılmalarını engelleyen dini bir hüküm yoktur. Kadınlar, isterlerse Hz. Peygamber'in koyduğu ölçülere uyarak cenâze namazı kılabilirler. Cenâze namazını kılacaklarında erkeklerin arasında saflarda sıkışmamalı, izdihamin dışında, arkada saf tutmalıdır. Günümüzde kadınların cenâze namazlarına katılmamaları, tamamen zamanla oluşan bir gelenekten kaynaklanmaktadır. Bu geleneğin oluşmasında cenâze namazının farz-ı kifâye olması, kadınların da bu görevi erkeklere bırakmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Kısacası; namazı cemaat halinde kılmak Hz. Peygamber'in çok önemli bir sünnetidir. Erkeklerin cemaatle kılabilirdikleri her namazı kadınlar da kılabilirler. Ancak bu konuda herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır. Her şeyden önce kadınlar, bu konuda bilinçli, istekli ve hatta Hz. Ömer'in hanımı gibi ısrarcı olmalıdırlar. Hz. Peygamber'in koyduğu ölçülere tam olarak riayet etmelidirler. Camiler giderken koku sürmemeli, tesettüre riayet etmeli, cemaati rahatsız edecek davranışlardan sakınmalıdırlar. Namazlarını ya arka safta veya kendilerine ayrılan kısımda kılmalıdırlar.

Camilerin fizikî eksilikleri giderilmeli, kadınların abdest alabilmeleri ve namaz kılmaları için özel bölümler oluşturmalıdır. Gerektiğinde camilerin mahfilleri kadınlara tahsis edilmelidir. Çünkü abdest alacak yer sıkıntısı çeken ve camide yer bulamayan hanımların camilere ilgi göstermesi beklenemez.